

= = = = Köbel Szilvia = = = = =

/// „A múltban ezer év alatt nem hazudtak annyit, mint most 5 perc alatt”¹

**Magyar református lelkészek hollandiai emigrációban
az államszocializmus évtizedeiben**

II. rész²

Tanulmányunk második részében áttekintjük, hogy a magyar állambiztonsági szervezetek árnyékában miként alakult a három magyar református lelkipásztor életútja. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában Tüski Istvánról találjuk a legtöbb anyagot, a rendelkezésre álló adatbázis szerint 62 dossziében található vele kapcsolatos információ. Ezek közül a legfontosabbakat választottam ki a jelen tanulmány elkészítéséhez. Végh Józsefről és Jakos Lajosról jóval kevesebb a levéltári anyag, viszont az ő esetükben a Végh és Jakos családtól származó közlések, iratok, levelezések kiváló forrásként, adalékként szolgálnak. A forrásanyagok adottságai természetesen tükröződnek az elemzésben, a hangsúlyok ennek megfelelően máshová helyeződnek az egyes esetekben. Ezt figyelembe véve is messzemenően törekedtem a tárgyilagosságra. Szerettem volna érzékelteni, hogy az egyházellenes államszocialista hatalmi gépezet, a református egyház vezetésének a hatalomhoz való viszonyulása, a hideg-

¹ = E tanulmány címe idézet, amely Jakos Lajos Alsónémediből, 1953. július 18-án vejének és lányának Hollandiába írt leveléből származik. Forrás: Végh-Jakos családi archívum. Johan Alexander Sándor Véghnek (a továbbiakban: Hans Végh). Hans Végh hozzájárult a közléshez.

² = Az első rész: Köbel, 2020: 69–98.

háborús nemzetközi egyházpolitika milyen nyomot hagyott a református lelkipásztori szolgálatukon, melyek közös nevezője volt a hollandiai emigráció.³

= = Tüski István

Tüski István 1924-ben született Budapesten, és 2010-ben halt meg Utrechtben. A budapesti Árpád Gimnáziumban érettségizett. Mielőtt 1944-ben megkezdte volna teológiai tanulmányait Budapesten, édesapja kérésére szabóvízsgát tett. A teológiai tanulmányai alatt kitűnt szervező készségével, és óraadó vallástanárként is dolgozott. Tüski Istvánról a halála után készült emlékiratokban, valamint özvegyével készített interjúban azt olvashatjuk, hogy 1948-ban a Stipendium Bernardinum teológiai ösztöndíj keretében az utolsó gyermekvonattal, kísérőként utazott ki Hollandiába. Utrechtben tanult teológiát, de órákat látogatott Amszterdamban és Kampenben is.⁴ Ekkor Bölöni György, Magyarország korábbi hollandiai nagykövete, aki – miután Magyarországon megtörtént a „fordulat” – „*kérte és intette*” a fiatal református teológus ösztöndíjasokat, hogy „*maradjanak, mert életveszélyes a hazajövetelük.*”⁵ Tüski István Hollandiában hamar szembesült azzal, hogy Európában nagy létszámú református magyarság vár menekülttáborokban lelkigondozásra. A holland református egyházak támogatásával kezdeményezte az Admiral de Ruyter Alapítvány felállítását a szétszóródott magyarság segítésére, a holland zsinat pedig kinevezte az első magyar szórványlelkésszé (SZEMRE – Szórványban Élő Magyar Református Egyház)⁶ a Benelux államokba.

Tüski a holland Vöröskereszt tanácsadója volt, és ennek révén az 1956-os forradalom után hatékonyan tudott segíteni a menekülteknek. 1956 decemberében az idős Vilma, korábbi holland királynő Tüski Istvánt egy evangéliumi üzenet lefordítására kérte, amit karácsonykor a magyar menekültekhez szeretett volna eljuttatni.

3 == Köszönetet mondok Végh József fiának, Hans Végh református lelkésznek, mert egyfelől készséggel bocsátotta rendelkezésemre a családi archívum dokumentumait, másfelől pedig nélkülözhetetlen segítséget nyújtott a tanulmány számos, elsősorban holland, illetve teológiai vonatkozású részeinek a pontosításában és kiegészítésében. Egyúttal köszönetet mondok Maarten J. Aalders – Magyarországon is levéltári kutatásokat folytató – holland egyháztörténésznek, aki ösztönzést nyújtott a holland–magyar református kapcsolatok második világháború utáni történetének kutatásához, valamint a Végh József családjával történt kapcsolatfelvételben is közreműködött. Köszönöm Köbel Ádámnak a holland szövegek magyarra fordításában nyújtott segítségét.

4 == Tóth, 2010; Szabó, 2011; lásd még: Tüski István emlékére, 2010.

5 == Szabó, 2011; lásd még Dobó, 2013.

6 == „A Szórványban Élő Magyar Református Egyház (SZEMRE) – amely egyházjogilag szilárdan a Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventje elnökének, Ravasz László püspöknek 1944-ben adott és a Konvent által 1947-ben kifejezetten megerősített teljhatalmú felhatalmazásában gyökerezik – a holland egyházakkal egyetértésben nevezte ki őt beneluxi lelkészévé.” Tóth, 2010: 16.

Az Egyházak Világtanácsa (EVT) részéről Visser 't Hooft⁷ diplomáciai feladatára kérte fel. A SZEMRE nevét ekkor változtatták Nyugat-európai Lelkigondozó Szolgálatra.⁸ Szabó Dániel Tüski halála után azt írta, hogy az „*56 utáni kapcsolatkeresésben Tüski István alapszempontja az volt, hogy ha valóban segíteni akarnak, akkor el kell fogadniuk, hogy azokkal kell kapcsolatot létesíteniük, akik hivatalosan felelős helyzetben vannak, hogy eljuthassanak azokhoz is, akik mellőzött vagy teljesen kiszorított állapotban élnek [...] igen lényeges szempontja volt, hogy a személyeken és csoportokon túl, mindenkor a gyülekezetek, az Anyaszentegyház támogatása a leglényegesebb feladat.*”⁹ Diplomáciai szolgálata lehetővé tette, hogy 1967-ben a debreceni jubileumi ünnepségen a holland delegáció hivatalos tolmácsa legyen, és számos konkrét ügyben (pl. a Baár Madas Gimnázium újraindításának előkészítése) is segíteni tudott. 1968-ban feleségül vette Szabó Márta lelkészt, akinek édesapját és bátyját kizárták a lelkési szolgálatból. Szabó Márta követte Tüskit Hollandiába, Tüski István pedig bekapcsolódott a felesége családja által végzett erdélyi és kárpátaljai segélyező munkába. Hollandiában létrehozták a Vianeni Magyar Missziói és Kulturális Központot. A házaspárnak négy gyermeke született. Tüski Istvánt mind a magyar, mind a holland kormány a rendszerváltozás után kitüntette a szolgálataiért.¹⁰ Tüski István kapcsolatban volt a Hollandiai Mikes Kelemen Körrel, amely a magyar emigráció gyűjtőhelye volt.¹¹ Halálakor a hollandiai magyarok nevében dr. Tóth Miklós így emlékezett meg róla: „*A hollandiai magyarok központi személyisége volt ő évtizedek során át. Mindenki ismerte és mindenki szerette. Nélküle a hollandiai magyar élet elképzelhetetlen és megérthetetlen.*”¹²

Tüski személyére – több más emigrációban élő református lelkésszel együtt – 1962. október 1-jén a „Tolnai” fedőnevű ügynök¹³ hívta fel az állambiztonsági szervek figyelmét. Az ügynök az emigrációs magyar protestáns egyházak problémáiról szóló hosszabb jelentésében azt írta, hogy „*nyugaton megindult és egyre nagyobb arányokat ölt a protestáns egyházak és felekezetek szervezeti egységesítése*”. „Tolnai” leírta továbbá, hogy az ebből adódó beolvasztási folyamat ellen a magyar emigráns gyülekezetek védekezésésképpen a magyar református egyházhoz való szervezeti tartozás irányába kezdtek lépéseket tenni, és emiatt a „*figyelmük Magyarország felé*” fordult. Az ügynök a politikai rendőrség számára kifejtette, hogy milyen „*előnyökkel*” és milyen „*kockázatokkal*” „*járhat a velük fenntartott kapcsolat.*” „Tolnai” okfejtését érdemes hosszabban idézni, mert abból érthetőbbé válik, hogy a politikai rendőrség

7 = = Willem Adolph Visser 't Hooft (1900–1985), holland teológus, az Egyházak Világtanácsa főtitkára volt 1948–1966 között.

8 = = Szabó, 2011.

9 = = Uo.

10 = = Uo.

11 = = Lásd ehhez: Tóth–Czigány (szerk.), 1984; ÁBTL 3.1.2. M-42095. „Bereznai”.

12 = = Tóth, 2010.

13 = = ÁBTL 2.2.2. „Tolnai Lajos” („Aldebróii”). Az ügynök valódi neve Tóth Károly volt.

később miért kezdett el kiemelten foglalkozni Tüski Istvánnal: „Az emigráns gyülekezetek tagjai, ahol élnek, annak a társadalmi rétegnek minden részén jelen vannak. Többségükben beleépültek már környezetükbe. Rajtuk keresztül is oszlatni lehetne az antikommunista propaganda hatását, a szocialista Magyarország ellen nyugaton terjesztett rágalmakat és hazugságokat. Ezt a munkát végezzük az ökumenikus szolgálatunk során más népekkel és nemzetekkel kapcsolatban, miért ne végeznénk ezt éppen a magyar anyanyelvűek és magyar származásúak között? Rajtuk keresztül támogatást nyújthatnánk haladó nyugati szervezeteknek, akcióknak, mint pl. atomellenes szervezetek, békefelvonulások, a gyarmatosítók kegyetlenkedései elleni tiltakozások. Így felhasználhatnánk antifasizmusukat és oszlatnánk antikommunizmusukat. Sőt azzal a lehetőséggel is lehetne számolni, hogy alkalmak adódnának nagyjelentőségű információ szerzésre rajtuk keresztül. [...] Kétségtelen, hogy nyugati hírszerző szervezetek sem hagyják kihasználatlanul ezeket az egyházi szervezeteket. Az emigrációs papok nagy részének valószínűleg ezért változott meg az utóbbi évek során irántunk tanúsított magatartása. De ez a veszély fennáll a más ökumenikus kapcsolatok terén is. A közvetlen személyes érintkezés viszont több haszonnal jár, mint kockázattal, mert számunkra sokkal szélesebb érintkezési és behatolási területet biztosít, mint az ő számukra. Egyelőre természetesen nem lehetne azt várni az emigráns egyházakkal való kapcsolatok terén, hogy gyorsan elismerik és hivatalosan felveszik a kapcsolatot a magyar egyházi vezetőkkel. Ezt egy hosszabb személyes érintkezési periódusnak kellene megelőznie.”¹⁴

Az idézett jelentésben ezután „Tolnai” felsorolta azokat a különböző országokban emigrációban élő református lelkészeket – köztük Tüski Istvánt –, akikkel már az „egyházi vonalon” kapcsolatban álltak. „Tolnai” – református lelkész létre állambiztonsági profizmusra valló – érvelése gyakorlatilag tálcán kínálta Tüskit a politikai rendőrség számára, ugyanis a jelentéshez a politikai rendőrség tartótisztje a közvetkező értékelést fűzte: „A jelentés abból a szempontból értékes, hogy az emigráns magyar egyházak keresik a kapcsolatot a törvényes magyar egyházak vezetőivel. Ez az irányvonal felveti annak lehetőségét is, hogy operatív intézkedéseket tegyünk ezeknek a személyeknek a felhasználására.”¹⁵

= = A beszerzés küszöbén

Az állambiztonság „Orsini” fedőnéven nyitotta meg a kutató dossziét, amely Tüski István tanulmányozására, ügynöki beszerzési lehetőségére irányult.¹⁶ A dossziében azt olvashatjuk, hogy a politikai rendőrség 1969-ben „hajtotta végre” a lelkész „személyes megismerését”, de már azt megelőzőleg gyűjtöttek róla adatokat. A politikai rendőrség logikáját ismerve, nemcsak veszélyt, hanem egyúttal komoly lehetőséget is láttak Tüskiben.

14 = = ÁBTL 3.1.2. M-29600. „Tolnai”.

15 = = Uo.

16 = = ÁBTL 3.2.4. K-1902. „Orsini”.

Az „Orsini”-aktában az első ügynöki jelentés, pontosabban annak kivonata 1964. április 21-ei keltezésű. A hálózati személy neve nem derül ki az iratból, csupán az, hogy az 1964 áprilisában a Keresztyén Békekonferencia vezetőségének Hollandiában tartott ülése alkalmával találkozott Tüski Istvánnal, és az volt a meggyőződése, hogy a magyar delegációt Tüski „felügyelete alá” helyezték, mert ő „*állandóan a nyomukban*” volt. Az ügynök beszámolója szerint Tüski István a Mindszentyvel kapcsolatos tárgyalásokra utalva arra biztatta a magyar delegátusokat, hogy használják ki az enyhülést, és igyekezzenek elérni engedményeket a magyar államtól a református egyház számára, pl. adjanak vissza iskolákat, vagy engedélyezzék konferenciatelep létrehozását, és a holland református egyházzal kialakult régi kapcsolat élénkítését szorgalmazta. Az ügynök ezt úgy értelmezte, hogy Tüski „*teljesen ki van szolgáltatva a holland egyházi vezetőségnek.*”¹⁷ Ezt követően Tüski István Magyarországra történő utazásáról minden alkalommal feljegyzést készítettek. 1967-ben, amikor zajlott Kovács Bálint református lelkész és társainak állam elleni összeesküvés vádjával lefolytatott büntetőeljárása,¹⁸ egy ügynöki jelentés szerint „*Tüski kijelentette, hogy fél az ügyről bárkivel is Magyarországon beszélni, mert könnyen félreérthetnék, és úgy magyaráznák, hogy ellenséges szándékkal érdeklődik az ügy iránt, és ezzel beavatkozik a magyar belügyekbe.*”¹⁹ Ügynöki jelentés található az aktában arról is, hogy „*Laernoës holland gazdasági igazgató*”²⁰ 1968-ban mit mondott Tüski Istvánról.²¹ A politikai rendőrség a bécsi rezidentúrán keresztül is rendszeresen informálódott Tüskiről.²²

Ez az időszak nagyjából egybeesett azzal, amikor Tüski sokat járt Magyarországra beteg édesanyját ápolni, valamint menyasszonyát, Szabó Mártát látogatni. Ezt a helyzetet az állambiztonság igyekezett arra használni, hogy kísérletet tegyenek a beszerzésére. Az állambiztonság „Arácsi” fedőnevű hálózati személye²³ 1968. szeptember 5-én kelt jelentéséhez az alábbi értékelő megjegyzést fűzte: „*Feltehető, hogy Tüski igazi álláspontját elhallgatta. Oka abban kereshető, hogy rendkívüli fontos érdeke fűződik hazánkba történő rendszeres beutazásához és ahhoz, hogy hatósági támogatást kaphasson házasságkötésével összefüggő államjogi problémák megoldásához. Tüski hamarosan újra visszatér Magyarországra és ez a feltevés megfelelő tárgyalási alapot teremt számunkra, amikor is kérésével foglalkoznunk kell. Szükségesnek látszik Tüski személyének tanulmányozása és ezzel összefüggésben a rá vonatkozó anyagok összegyűjt-*

17 == Uo. 6–7.

18 == ÁBTL 3.1.9. V-155460. Batíz Dénes és társai. Az állam elleni összeesküvés vádját arra alapozták, hogy a háború előtt működött Keresztyén Ifjúsági Egyesült (KIE) egykori tagjai egymással tartották a kapcsolatot, és találkozókat szerveztek.

19 == ÁBTL 3.2.4. K-1902. „Orsini”. 1967. október 5-én, Budapesten kelt jelentés.

20 == G.M.J. Laernoës, az Algemeen Kerkelijk Bureau (Általános Egyházi Iroda) igazgatója volt a holland református egyházban. Lásd Hermán, 2018: 58.

21 == ÁBTL 3.2.4. K-1902. „Orsini”. 1968. június 19-én kelt feljegyzés, 15.

22 == Uo. 178–181.

23 == Az ÁBTL adatbázisa alapján a hálózati személy nem azonosítható.

tése.” Az állambiztonsági tiszt hasonlóan látta: „*Le kell vele ülni beszélgetni, veszteni valónk nincs!*”²⁴

Tüski István 1968 decemberében kötött házasságot Szabó Mártával Magyarországon. Ezután az állambiztonság rendszeres kapcsolattartásra törekedett Tüskivel, már csak azért is, mert állandóan az volt a gyanú a magyar szervek részéről, hogy a lelkész a holland rendőrségnek dolgozik. Az „Orsini”-dossierében 1969. január 8-ai dátummal a következő állambiztonsági feljegyzés olvasható: „*Szoros kapcsolatban áll a holland rendőrséggel, amelynek kérésére rendszeresen információkat szolgáltat az általa ismert, Hollandiába érkező magyar vagy magyar származású személyekről, egyházi kiutazókról. Tényleges politikai állásfoglalásától függetlenül lojális a magyar kormánnyal és a magyarországi ref. egyházzal szemben.*” A magyar szervek ezt az állítást a bécsi rezidentúra jelentésére alapozták, amely szerint Tüski „*az Európában élő menekült magyar lelkészek szövetségének elnöke,*” ezért szükségszerűen kapcsolata van a holland rendőrséggel.²⁵

A politikai rendőrség embere 1969. május 22-én a Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóság (ΚΕΟΚΗ) épületében ismerkedett meg személyesen Tüski Istvánnal. A megbeszélésén a következő témákat érintették: Szabó Mártával való házasságkötése és annak kinti visszhangja, kapcsolata a holland és a magyar református egyházzal, valamint az emigrációval, a holland és a magyar református egyházak kapcsolata, a csehszlovák helyzet, további beutazási tervei. A beszélgetésről készült feljegyzés szerint Tüski azt mondta, hogy a „*hollandok megbecsülik és szeretik őt, jóllehet, többször kifogásolták, hogy esetenként pozitívan nyilatkozik a magyar ref. egyházzal és vezetőiről.*” Arra a kérdésre, hogy kapcsolatban áll-e a holland rendőrséggel, határozottan nemmel felelt. A feljegyzésben még olvasható, hogy a tiszt szerette volna, ha Tüski feljegyzí a telefonszámukat, és keresi majd őket a legközelebbi beutazása alkalmával, ő viszont nem élt ezzel a lehetőséggel. Ezt az állambiztonság a következőképpen kommentálta: „*Az a tény, hogy Tüski nem jegyezte fel telefonszámunkat, ellentmond annak a korábbi jelzésnek, miszerint nevezett kapcsolatban áll a holland rendőrséggel és feladatokkal utazik be Magyarországra.*”²⁶

Ebben az évben járt „Földesi” fedőnevű ügynök Hollandiában, aki Tüskiről az 1969. október 9-i jelentésében ezt írta: „*Tüski István a Hollandia területén élő magyarok lelkésze. Ugyancsak 1948-ban az utolsó magyar gyermekcsoport kísérőjeként került ki Hollandiába és »elfelejtett« visszajönni. Az elmúlt télen nősült meg itt Magyarországon, Szabó Dániel nyugdíjas borsod-megyei lelkész theológiát végzett leányát vette el feleségül. Júniusban vitte ki magával feleségét Hollandiába. Szolgálati területe egész Hollandia, feladata az ország területén élő magyar reformátusok gondozása. Elmondotta, hogy az 1956-os magyarok közül sokan igen nehezen épülnek be az ide-*

24 == ÁBTL 3.2.4. K-1902. „Orsini”. 1968. szeptember 5-én kelt feljegyzés, 16/a.

25 == Uo. 17–18.

26 == Uo. 25–29.

gen környezetbe, sok közülük az idegbeteg, iszákos, stb. Aránylag azok helyzete oldódott meg, akik benősültek egy holland családba, vagy férjhez mentek hollandhoz, ebben az esetben a felszívódás veszélye nagy. A magyarok gyermekeit nyaranként összegyűjtik táborban és tanítják magyarul írni-olvasni. Tüski sokszor megfordul itthon, szoros kapcsolatot tart a magyar ref. egyház vezetőivel. Azt mondja, hogy ő nem politikai okból maradt kinn, hanem azért, mert megkérték a magyarok gondozására, s úgy érezte, hogy ezt a megbízatást »istentől« kapta.”²⁷

1972-ben kezdett ismét a politikai rendőrség komolyabban kapcsolatot építeni Tüskivel. Ebben az „Aldebröi” fedőnevű hálózati személynek volt nagy szerepe, aki nem volt más, mint „Tolnai”, új fedőnéven. Az ügynök 1972. augusztus közepén részt vett az Egyházak Világtanácsa hollandiai ülésén, valamint a Keresztyén Békekonferencia (KBK) hollandiai regionális tanácskozásán is. Ezekén az alkalmon találkozott Tüski Istvánnal, aki „Aldebröi” beszámolója szerint igyekezett „hasznossá” tenni magát a magyar képviselő számára. Tüski állítólag „súgva” elmondta „Aldebröi”-nek, hogy a KBK regionális bizottsági ülésén „bizonyos egyházi körök” támadást terveznek a szocialista országok ellen emberi jogi kérdésekben (pl. Szoltsenyicin-ügy, csehszlovákiai politikai perek). A politikai rendőrség ekkor úgy látta, hogy a lelkész hírszerző pozíciói erősödtek, és igyekeztek kihasználni azt, hogy Tüski számára fontos volt, hogy ő maga és rokonsága zavartalanul utazhasson Magyarország és Hollandia között. Azzal is zsarolni szándékozták Tüskit, hogy az állambiztonsági szervek szerint tudott Mindszenty brüsszeli meghívásáról. A politikai rendőrség ezt felhasználva szeretett volna Tüski Istvántól információkat szerezni a holland egyházzal való kapcsolatáról, a holland egyházi vezetők antikommunista törekvéseiről, és szerették volna megtudni Tüskitől, hogy kik azok a személyek, akik ezeket a terveket szorgalmazzák, és milyen nemzetközi kapcsolatokkal rendelkeznek.²⁸

A terveknek megfelelően 1972. szeptember 16-án és 19-én Budapesten (ebéd és vacsora keretében) találkozott az állambiztonság tisztje – magát a Külügyminisztérium emberének kiadva (szakkifejezéssel: külügyi fedésben) – Tüskivel. Érdeklődött Mindszenty Benelux államokban tett látogatásáról, a holland szigorú református egyház klerikális szocialistaellenes magatartásáról, valamint a Hollandiában működő szélsőséges szervezetekről. A politikai rendőrség tisztjének a jelentéséből idézünk: „Megbeszélésünk első pontját ez alkalommal az képezte, hogy milyen magatartást tanúsít a Magyar Népköztársasággal, magyar egyházzal és általában a szocialista országokkal szemben a holland református egyház zsinata. [...] Tüski [...] utalt arra, hogy nagyban rontja az egyházi helyzetet az, hogy Hollandiában két református egyház működik. A modernebb és a régi úgynevezett szigorú református egyház, amely igen erős konzervatív irányokat követ. Főleg ez az egyház az, amely a legtöbb bajt kever. Tüski tudott arról az akcióról, amelyet a holland szigorú református egy-

27 = = ÁBTL 3.1.2. M-36053. „Földesi”. 118.

28 = = ÁBTL 3.2.4. K-1902. „Orsini”. Javaslat, 1972. szeptember 11. 37–39.

ház zsinata igyekezett kezdeményezni, és amelynek célja az volt, hogy az Utrechttben szervezett Egyházak Világtanácsa Központi Bizottsági ülése olyan fórum legyen, ahol megzavarhatják azt a viszonylag normális politikai légkört, amelyet az Egyházak Világtanácsa az utóbbi időben megteremtett. A holland református egyház zsinatának követelése az volt, hogy az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottsági ülése tűzze napirendre elsősorban a Szovjetunióban élő zsidók helyzetének vizsgálatát, a Szolzszenyicin-ügyet és általában a szocialista világban létező vallásszabadságot.” Az állambiztonság tisztje ígéretesnek tartotta Tüskivel a kapcsolattartást, és abban állapodtak meg, hogy a legközelebbi beutazása alkalmával folytatják az „eszmecserét” és a „barátkozást.”²⁹ Tüski István 1977-ben részt vett a Magyarok Világszövetsége Budapesten tartott III. Anyanyelvi Konferenciáján, és ezen alkalomból az állambiztonsági szervek emberei – még mindig külügyi fedésben – találkoztak vele. A találkozóról 1977. augusztus 10-én készített jelentés szerint szóba került, hogy a bécsi nagykövetség kiadott egy német és angol nyelvű kiadványt a magyar egyházakról, amit Tüski István „mér-földkönek” tekintett, és felajánlotta, hogy segít a kiadványt Hollandiában népszerűsíteni. A találkozón szintén szóba került az amerikai magyar emigráció által kiadott, „Magyar református egyház fekete könyve” című kiadvány. A politikai rendőrség emberei szerették volna megismerni Tüski István véleményét a kiadványról, továbbá a kiadványnak Hollandiában kifejtett hatása, illetve az amerikai emigrációnak a holland egyházra gyakorolt hatása iránt is érdeklődtek. A jelentés szerint Tüski azt mondta, hogy a holland történelmi református egyház és az amerikai emigrációs körök között „élő és mindennapos” a kapcsolat, amit Tüski „negatívnak” minősített, és hozzátette, „hogya őt a magyarországi kapcsolatai miatt támadás éri”, azt az amerikai emigráció kezdeményezi. A jelentés szerint Tüski megemlítette, hogy a szigorú holland reformátusok vezetője, Albert van den Heuvel³⁰ „állandó levelezési kapcsolatban áll az amerikai magyar emigráns körrel.”³¹ A politikai rendőrség tisztje azt kérte Tüskitől, hogy információival segítse őket a jövőben, hogy „objektíven” tudják megítélni a szélsőséges holland szervezeteket, és külön tudják választani tevékenységüket a „holland állam és református egyház hivatalos állásfoglalásától.”³² A jelentésben az áll, hogy a beszélgetés során az állambiztonság tisztjének egyértelművé vált, hogy Tüskinek érdeke a rendszeres látogatás Magyarországra, és ezt a helyzetet kihasználva biztosította őt arról, hogy a velük való kapcsolattartást úgy fogják alakítani, hogy az ne vessen rá rossz fényt, és ne kerüljön emiatt egzisztenciális válságba a holland egyházon belül. A jelentés szerint Tüski ekkor már nagyobb készséget mutatott a jövőbeni „rendszeres,” „diszkrét” találkozókra, de az állambiztonság tisztje még mindig külügyi fedésben volt. Ám utóbbi

29 = Uo. 40–45.

30 = Albert van den Heuvel nem a szigorú holland református egyház vezetője, hanem a Nederlandse Hervormde Kerk (Holland Református Egyház) tisztségviselője volt. Forrás: <http://www.albertvandenheuvel.nl/> (utolsó letöltés: 2020. augusztus 10.).

31 = ÁBTL 3.2.4. K-1902. „Orsini”. Jelentés, 1977. augusztus 10. 50–54.

32 = Uo.

megjegyezte a jelentés végén, hogy a „*kapcsolat minőségét illetően*” előrelépés volt ez a találkozó.³³

A hágai rezidentúra 1980. június 2-án értesítette az állambiztonsági szerveket, hogy Tüski István vízumkérelemmel fordult a nagykövetséghez, mert családjával együtt Magyarországra kíván utazni.³⁴ 1980 augusztusában az állambiztonság tisztje ismét találkozott Tüski Istvánnal, még mindig külügyi fedésben. (Ekkor már egyértelműen arra törekedtek, hogy beszervezzék, így ettől kezdve „*Orsini fn. tippszemély*”-ként említik a dossziében.) A jelentés szerint a beszélgetés a szokásos béke-témával kezdődött, mely szerint „*közösen*” megállapították, hogy a „*nemzetközi helyzet feszültebb lett, az enyhülés folyamata lelassult, így az enyhülés fenntartása érdekében fokozottabb mértékben együtt kell működni minden békeszerető embernek*”, és ez érvényes az „*egyházi területen is*.” Ezt követően Tüski elmondta, hogy Hollandiában egy magyar származású, de holland állampolgárságú lelkész sikkasztási ügyében vizsgálatokat végeznek, és ezt Tüski szerint a „*holland hatóságok felhasználják arra, hogy a tömegkommunikációs eszközök felhasználásával támadást intézzenek a haladóbb gondolkodású magyar emigráció ellen*.” Majd hozzátette, hogy „*természetesen a hollandok meghúzódnak a háttérben és a jobboldali magyar emigrációt tolják az első vonalba*.” Tüski megjegyezte, hogy a holland hatóságok vizsgálata esetlegesen őrá is kiterjedhet, és elmondta, hogy a „*hollandiai magyar központról a jobboldali magyar emigráció azt suttogja, hogy azt a magyar állambiztonsági szervek pénzelik*,” így őt is „*gyanúsítják állambiztonsági kapcsolattal*.”

Az állambiztonság – még mindig külügyi fedésben – a helyzetet kihasználva arra terelte a beszélgetést, hogy megállapodjanak a jövőbeni konspiratív kapcsolattartás részleteiről. Erre adott apropót az is, hogy Tüski megkérte azt az ismerőst, akinél Budapesten megszállt, hogy hívja fel a Külügyminisztériumot, és adjon át számukra egy üzenetet. Megígértették Tüskivel, hogy ezt máskor nem teszi, és a jövőben csak személyesen fog intézni ilyen ügyeket. Ezt követően elé tárták, hogy milyen információkat várnak el tőle a jövőben, nevezetesen a holland egyházi helyzetről (beleértve a katolikus egyházat is) és az emigráció jobboldali köreiről is. Az állambiztonság ezen a találkozón azzal is előhozakodott, hogy az információkért anyagi ellenszolgáltatást és költségtérítést is kap. Ezt arra a körülményre alapozta az állambiztonság, hogy Tüskinek négy fiatalkorú gyermekről kell gondoskodnia, a ruházata szegényes, tehát megítélésük szerint nem állhatott jól anyagilag. A jelentés szerint Tüski nem tiltakozott az anyagi juttatás lehetősége ellen, de hangsúlyoznunk kell, ő úgy tudta, hogy a külügy munkatársaival beszél! Az állambiztonsági tiszt úgy foglalta össze ezt a találkozót, hogy ha Tüski a megbeszélést végrehajtja, akkor a kapcsolat messze

33 = Uo.

34 = Uo. Jelentés, 1980. június 13. 64–65.

túlmege a „*társadalmi kapcsolat*”³⁵ szintjén, majd hozzátette, hogy Tüski „*belement a konspirációba, az információszolgáltatásba, az illegális találkozásokba, nem utasította vissza az anyagi dotálás gondolatát,*” és mindeközben az állambiztonság emberei megmaradtak a „*külgyminisztériumi fedésnél*”. A jelentés végén a tiszt konkrét javaslatot tett Tüski („Orsini”) – legközelebbi, októberi beutazása alkalmával történő – beszervezésére.³⁶

Tüski István 1980 októberében meghívólevéllel, az október 16–19. között Debrecenben rendezett Bethlen-ünnepségre és Kálvin-konferenciára érkezett legközelebb Magyarországra. A rendezvények után a tervek szerint találkozott az állambiztonsági szervek tisztjeivel. A találkozóról készült jelentés szerint rögtön szóba került a hollandiai sikkasztási ügy, amivel kapcsolatban Tüski elmondta, hogy a holland hatóságok bizonytalanságban tartják a magyar emigrációt, és nem tudni, mikor vetődik őrá is a gyanú, mert esetleg visszaélhettek a nevével. Az állambiztonság erre – ismét egy lélektanilag sebezhető pillanatában – megnyugtatta Tüskit, hogy a vele való kapcsolatot „*hosszú távúnak*” tekintik, és bármi is lesz a sikkasztási ügy kimenetele, a kapcsolatot fenn kívánják vele tartani. Tüski ezt állítólag „*megnyugvással*” fogadta. A tisztek ezt követően ismét leszögezték, hogy milyen kérdésekben várnak tőle információkat: a holland református egyház szervezeti felépítése és nemzetközi kapcsolatai, a holland egyház Magyarországgal ellenséges része (különösen az anti-kommunista szervezetek), a magyar emigráció tevékenysége Hollandiában. Ez utóbbin belül értelemszerűen „*az egyházi életben szerepet játszó emigráns személyek*” érdekelték a politikai rendőrséget, de itt még külön hangsúlyt helyeztek arra, hogy Tüski „*olyan magyar származású személyeket kutasson fel,*” akik „*befolyásoló tényezők a holland gazdasági, tudományos és társadalmi életben, akikkel elképzelhető főleg gazdasági síkon kapcsolatok kialakítása.*” A jelentés szerint Tüski „*vállalta, hogy tőle telhetőleg*” segítségükre lesz az „*információk megszerzésében,*” ugyanakkor az is benne van a jelentésben, hogy „*a beszélgetések során többször kihangsúlyozottan alá húzta személyi és anyagi függetlenségét.*”³⁷ Az állambiztonsági tisztek úgy látták, hogy „Orsini” „*jó mozgási lehetőségekkel rendelkezik, mivel a holland református egyház zsinatának az alkalmazottja,*” és az „*igényeknek megfelelően egész Hollandiát beutazza.*” A politikai rendőrség oldaláról tehát e beszélgetés nyomán megérett a helyzet arra, hogy a következőkben az „*együttműködést*” „*állambiztonsági oldalról*” fogalmazzák meg, és megállapították, hogy eljutottak „*beszerzés küszöbéig.*” A beszervezést Tüski következő beutazására szerették volna időzíteni.³⁸

35 == „Társadalmi kapcsolat”-nak nevezte az állambiztonság azt a személyt, aki velük rendszeres kapcsolatban állt, de a beszerzése hivatalosan nem történt meg, tehát nem írt alá együttműködési nyilatkozatot, nem volt fedőneve.

36 == ÁBTL 3.2.4. K-1902. „Orsini”. Jelentés, 1980. augusztus 19. 66–69.

37 == Uo. Jelentés, 1980. október 27. 79–84.

38 == Uo. Jelentés, 1980. október 27. 78–84.

A következő találkozóra 1981. augusztus 27-én került sor, amikor Tüski szabad-ságon tartózkodott Magyarországon. Az állambiztonság a találkozóról 1981. október 19-én készített jelentésében megállapította, hogy Tüski „*az előzetesen megbeszéltektől eltérően nem jelentkezett be telefonon,*” így személyesen keresték fel. (A „Zempléni” fedőnevű hálózati személytől szereztek tudomást magyarországi tartózkodásáról.) Az aktában ez az utolsó részletes jelentés arról, hogy Tüski az állambiztonság tisztjével találkozott. A találkozón Tüski beszámolt a holland református egyházak helyzetéről, a két egyház egymással való kapcsolatáról, a személyi változásokról, a jobboldali holland egyházi jellegű szervezetekről, a sikkasztási ügyről stb. A jelentésben nem fogalmazták meg azt, hogy még mindig külügyi fedésben találkoztak Tüskivel, de arra következtethetünk, hogy a tiszték ezúttal sem fedték fel valódi kilétüket. A jelentésből azonban kiderül, hogy a konspirációra minden eddiginél nagyobb hangsúlyt fektettek, és megígértették Tüskivel, hogy beutazási szándékát legközelebb nem mulasztja el jelezni, és telefonon is bejelentkezik náluk.

Abban, hogy Tüski beszerzése meghiúsult, a sikkasztási ügynek lett végül kulcsfontosságú szerepe. Mivel sokáig húzódott az ügy, a holland hatóságok nagyon sok vizsgálatot folytattak, Tüskit a sajtóban is meghurcolták (holott nem ő volt a gyanúsított), ezért az állambiztonság jobbnak látta elhalasztani a beszervezést.³⁹

A magyar állambiztonság arra gyanakodott, hogy Tüski „*kétszeres kém,*” vagyis hogy a holland rendőrségnek dolgozik,⁴⁰ a hollandiai magyar emigráns körök pedig már 1979-ben azzal vádolták meg, hogy „*a közreműködésével létrehozott magyar kulturális központ felhasználásával hírszerző tevékenységet folytat*” a Magyar Népköztársaság javára.⁴¹

A dossziében található utolsó feljegyzés 1986. január 29-én kelt. Ez alapján az állambiztonsági szervek végül arra a döntésre jutottak, hogy megszüntetik Tüski „*figyelőztetését,*” és a dossziéját irattárba helyezik. Ezt azzal indokolták, hogy a hollandiai magyar emigrációban kirobbant sikkasztási ügyet követően Tüski „*drasztikusán ritkította beutazásait, és felszámolta a külképviselethez fűződő kapcsolatait is.*” Az állambiztonság végül Tüski „*idős korára, tisztázatlan helyzetére való tekintettel*” javasolta az anyagot „*kutatódossziéként irattározni.*”⁴² Az „Orsini”-dosszié alapján a magyar állambiztonság részéről a Tüski István beszerzésére tetti kísérlet sikertelen volt. Természetesen a dossziében található jelentéseket, feljegyzéseket kellő forráskritikával kell olvasni, mert nem tudhatjuk pontosan, hogy az egyes beszélgetések miként zajlottak, és mi volt az, amit Tüski István ténylegesen elmondott, és mi az, ami az állambiztonság interpretációja volt. Az aktát végigolvasva azonban kétségkívül feltárul előttünk az, hogy államszocializmusban milyen kiszolgáltatott és

39 = Uo. Jelentés, 1981. október 19. 86–93.

40 = Uo. Jelentés, 1982. szeptember 13. 95.

41 = Uo. Jelentés, 1979. november 14. 97.

42 = Uo. Jelentés, 1986. január 29. 101–102.

ellentmondásos helyzetbe került az, akire a politikai rendőrség kivetette a hálóját. Az aktát 1986-ban zárták le.

Tüski a lelkészi szolgálatát diplomáciai eszközökkel végezte, és nemcsak az egyházközi, hanem az államközi kapcsolatokban is fáradhatatlanul építette a hidakat, felmérte a segítségnyújtás igényét és lehetőségét, közvetített, amikor arra volt szükség, engedményeket próbált elérni a magyar református egyháznak a pártállami hatalomtól. Otthonosan mozgott a gyülekezetekben éppúgy, mint a nemzetközi egyházi szervezetekben és az állami intézményekben. Ezzel azonban felkeltette a magyar politikai rendőrség figyelmét, és elkerülhetetlenül kapcsolatba került az állambiztonsági szervekkel, jóllehet úgy tud(hat)ta, hogy a külügyminisztérium embereivel beszél. Ebből adódóan azonban személye és tevékenysége nemcsak rokonszenvet, hanem bizalmatlanságot is keltett mind Hollandiában, mind pedig Magyarországon. Egyszerre volt integráló és megosztó a tevékenysége, és ezért is láttak a magyar állambiztonsági szervek komoly lehetőséget Tüskiben, és fűztek reményeket ahhoz, hogy megnyerjék őt a saját céljaiknak. A beszerzés végül megghiúsult, Tüski István pedig az emigrációs diplomáciai lehetőségek határait a végsőig feszítette annak érdekében, hogy lelkészi szolgálatát a maga elhivatottsága szerint végezze. Mindenkor a református egyház, a gyülekezetek érdekét tartotta a szeme előtt, és biztos állítható, hogy szolgálatával számos eredményt ért el.

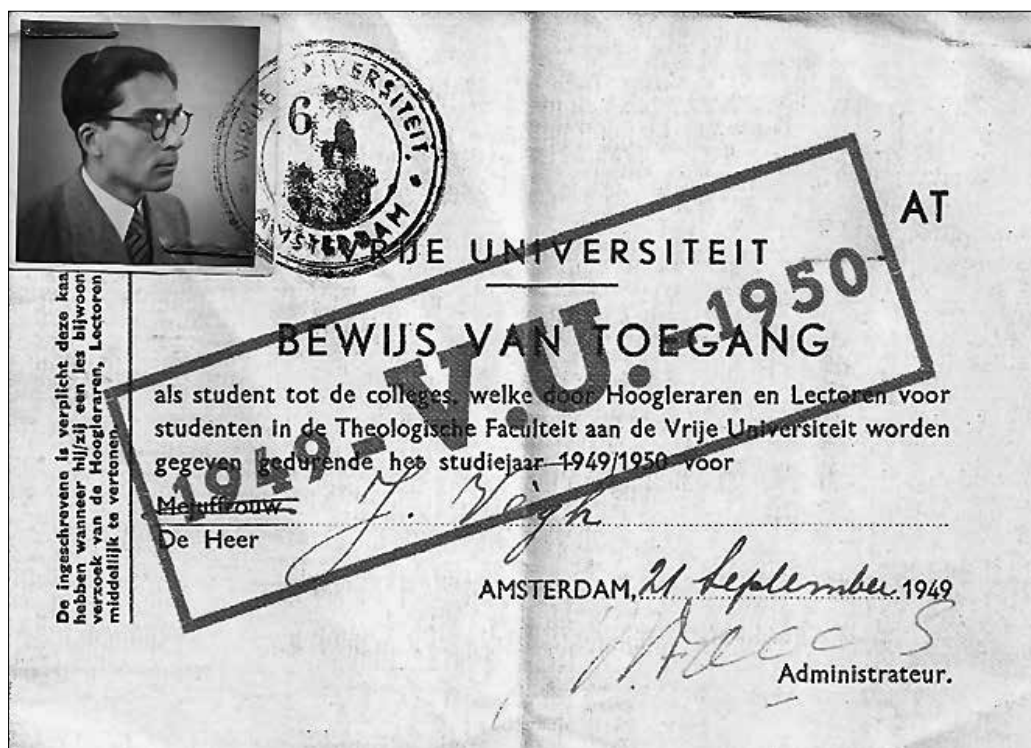
= = Végh József

Végh József 1925-ben született Kecskeméten, földbirtokos (kulák) családban, és 91 évesen, 2016-ban halt meg Hilversumban, Hollandiában. A kecskeméti református főgimnázium elvégzése után 1944-ben kezdte meg tanulmányait a Budapesti Teológiai Akadémián. Csekey Sándor igazgató kiadta az Egyházfőhatósági Bizonyítványt arról, hogy a honvédelmi törvény értelmében mint papnövendék sem fegyveres szolgálatra, sem munkaszolgálatra nem kötelezhető.⁴³ Végh József mindig nagy tisztelettel emlékezett meg az őt formáló prédikátorokról és tanárokról, nevezetesen Sebestyén Jenőről és Vass Vincéről. A lelkészi alapvizsga letétele után az 1947/48-as tanévre teológus ösztöndíjat kapott az amszterdami Szabad Egyetem teológiai fakultására.

Ekkor még intenzív kapcsolat volt a két intézmény között. Végh József tudomása szerint ő volt az utolsó magyar teológusdiák, akinek Tildy Zoltán köztársasági elnök aláírta a különleges kiutazási engedélyét. Ehhez szükséges volt, hogy a református egyház Egyetemes Konventje 1948. január 15-én Egyházfőhatósági Bizonyítványban igazolja, hogy a teológus diákok *„külföldi tanulmányútjainak folytatása nagyfontosságú közérdek,”* és kérte az egyház a hatóságokat, hogy a vízumok, engedélyek megszerzésében támogassák Végh Józsefet.⁴⁴

43 = = Hans Végh családi archívum. 476/1944. számú Egyházfőhatósági Bizonyítvány, melyet Ravasz László püspök 6672/1944. számú megerősítő záradékkal látott el.

44 = = Hans Végh családi archívum. 7952/1947. számú Egyházfőhatósági Bizonyítvány, melyet Ravasz László dunamelléki református püspök, lelkészi elnök, és Balogh Jenő főgondnok, világi elnök írt alá.

1. kép. Végh József Amszterdami Szabadegyetemen kiállított diákigazolványa⁴⁵

Végh József a kiutazása után néhány hónappal Magyarországon bekövetkezett egyházellenes politikai fordulat miatt Hollandiából félelmetesnek látta a hazai viszonyokat (beleértve a vidéki egykori földbirtokosok helyzetét is), és érthető módon nem érezte biztonságosnak a hazajövetelt.⁴⁶ Időközben, tanulmányait folytatva, megismerkedett Jakos Erzsébettel, aki 1950-től szintén az Amszterdami Szabadegyetemen tanult.⁴⁷ 1952-ben házasodtak össze, és a fiatal pár úgy döntött, hogy közös életüket Hollandiában kezdik el. E döntés mögött minden bizonnyal a feleség félig holland származása is közrejátszott. Jakos Erzsébet édesapja dr. Jakos Lajos, alsónémedi református lelkész, édesanyja pedig a holland családból származó Gerda Nederbragt, a háború előtt Magyarországon is nagy megbecsülésnek örvendő, neves holland közgazdász és diplomata, Johan Alexander Nederbragt leánya volt. Jakos Erzsébet holland nagyapja 1948-ban a brit fennhatóság alatt álló Palesztinában volt követ, 1949-ben

45 == Forrás: Hans Végh családi archívum.

46 == Hans Végh közlése alapján.

47 == Mivel Végh József első lelkési szolgálati helye Wonsban, Frízföldön volt, amely Amszterdamtól nagyon messze esik, Jakos Erzsébet mindössze egy évig hallgatott teológiát a Szabadegyetemen. Hans Végh közlése alapján.

ad 7952/1947. sz.

Egyházfőhatósági Bizonyítvány.

A magyarországi református egyház egyetemes konventje nevében hivatalosan igazoljuk, hogy Végh József a budapesti református teológiai akadémia IV. éves hallgatója az 1947/48. tanévre ösztöndíjat kapott a holland református egyháztól, hogy tanulmányait az amsterdami Szabad Egyetemen folytassa.

Tekintettel arra, hogy diákjaink külföldi tanulmányutjainak folytatása nagyfontosságú közérdek, és hogy nevezett diákunk az ösztöndíjat külföldi illetékes tényezők által is elismert alkalmassága folytán kapta meg, kérjük az illetékes hatóságokat, hogy őt kiutazásával kapcsolatos ügyekben, különösen vízumok, engedélyek megszerzésében támogatni szíveskedjenek.

Budapest, 1948. január 15-én.

Dr. Balogh Jenő s.k.
főgondnok, világi elnök.

Dr. Ravasz László s.k.
püspök, lelkeszi elnök.

2. kép. Az Egyetemes Konvent által kiállított igazolás⁴⁸

Izraelben lett nagykövet, valamint Jordániában is teljesített diplomáciai szolgálatot,⁴⁹ így Jakos Erzsébet – mielőtt Amszterdamba ment volna tanulni – egy évet Izraelben töltött. A Jakos család Magyarországon élt, de Jakos Lajos – antikommunista beállítottságából adódóan – nem szerette volna, ha a leánya szocialista országban nő fel.⁵⁰

Végh József 1952-ben teológiai záróvizsgát (drs.) tett Amszterdamban,⁵¹ és még ugyanebben az évben lett lelkész a szigorú holland református egyházban (Gereformeerde Kerken in Nederland – GKN).

48 == Forrás: Hans Végh családi archívum.

49 == Johan Alexander Nederbragt 1948–1949-ben Izraelben holland konzul volt. Forrás: <https://www.alamy.com/israel-1948-1949-jerusalem-dr-ja-nederbragt-the-dutch-consul-general-in-israel-together-with-presumably-his-wife-aja-the-wild-date-1948-location-israel-jerusalem-keywords-doors-diplomats-men-women-personal-name-nederbragt-johan-alexander-wilde-anna-jacoba-aline-de-image341040058.html> (utolsó letöltés: 2020. július 26). Az adatok pontosítása Hans Végh közlése alapján.

50 == Hans Végh közlése alapján.

51 == A „drs.” cím doctorandust jelent. Az oklevél forrása: Hans Végh családi archívum.

REF LELKÉSZ
HIVATAL
KECSKEMÉT

62/1952.

1. Februar 1952.

De Kerkraad van de Gereformeerde Kerk te Kecskemét, bevestigt hiermede, dat de heer Josef Végh /gebooren 19 Mei, 1925 te Kecskemét/ als hulppredikant in de bovengenoemde gemeente sedert 1947 1948 gedient heeft en als zoodanig tot allerlei bedieningen toegelaten werd. Met goed geweten getuig ik, dat bovengenoemde J. Végh uit alle opzichten zijn werk goed voltooid heeft. Bekend was hij als een man van vele arbeid en een goede levenswandel.

De praeses van de Kerkraad

Hans Végh
predikant.

3. kép. A kecskeméti Református Lelkészi Hivatal 1952. február 1-jén kelt 62/1952. számú, holland nyelvű irata⁵²

A lelkeszi szolgálatba állása előtt a kecskeméti református gyülekezettől tanúsítványt kapott, miszerint 1947 és 1948 között segédlelkészként mindennemű szolgálatot ellátott a gyülekezetben, továbbá életvitelében és munkamoráljában is példamutató volt.⁵³

Első gyülekezete a frízföldi Wons volt, ám – holland református egyházi szokás szerint – élete során több gyülekezetben is szolgált.⁵⁴ Leginkább egy kis belga gyülekezetben, Boechoutban volt elemében, ahol intenzív evangelizációs munkát végzett, de Amszterdamban megtapasztalhatta a nagyvárosi gyülekezet gondozását.

52 = „A Kecskeméti Református Egyház egyháztanácsa ezennel tanúsítja, hogy Végh József úr (született 1925. május 19-én Kecskeméten) segédlelkészként a fent megemlített gyülekezetben 1947 és 1948 között szolgált, és ennek megfelelően mindennemű szolgálatot ellátott. Jó lelkiismerettel vallom, hogy a fent nevezett Végh J. minden szempontból jól végezte munkáját. Kifogástalan munkamoráljáról és kifogástalan életviteléről volt ismert. Aláírás: Az egyháztanács elnöke lelkész. [Olvashatatlan aláírás]” Fordította: Köbel Ádám. Forrás: Hans Végh családi archívum.

53 = Hans Végh családi archívum. A kecskeméti Református Lelkészi Hivatal 1952. február 1-jén kelt 62/1952. számú, holland nyelvű irata. Az iratot magyarra fordította Köbel Ádám.

54 = Andijk, Boechout (Belgium), Amszterdam-West, Aalsmeer és Scheveningen. Végh József felesége végül nem fejezte be a tanulmányait, mert az esküvő és a költözések miatt erre nem volt lehetősége. Hans Végh közlése alapján.

Wij Juliana, bij de gratie Gods,
Koningin der Nederlanden,
Prinses van Oranje-Nassau, enz, enz, enz.

Gezien het rapport van Onze Minister van Justitie van 17
April 1952, 1e Afdeling A., No. 152/3037;
Gelet op artikel 2 der wet van 10 September 1853 (Stb. 102);

HEBBEN GOEDGEVONDEN EN VERSTAAN :

aan József Vég, geboren 19 Mei 1925 te Kecskemét (Hongarije) – op
zijn daartoe gedaan verzoek – Onze toestemming te verlenen tot het
aanvaarden der kerkelijke bediening van predikant bij een der
Gereformeerde Kerken in Nederland.

Onze Minister van Justitie is belast met de uitvoering
van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan Onze
Minister van Financiën.

Ottawa, 23 April 1952.
(get.) JULIANA.

4. kép. Vég József – a holland igazságügy-miniszter felterjesztése alapján –
Julianna királynő jóváhagyásával a szigorú holland református egyház
lelkésze lett 1952-ben⁵⁵

val járó nehézségeket is. A hetvenes években tagja volt a Zsinatnak. Dolgozott az ökumenikus kapcsolatok területén, továbbá különféle egyházi bizottsági munkákban is részt vett. Elnöke volt annak a zsinati bizottságnak, amely a menekült magyarok lelki gondozásával foglalkozott. Nem riadt vissza a kényes egyházi ügyektől, és nagy energiát fektetett abba, hogy egyházon belül találjon megoldást a gyülekezeti problémákra. 63 éves korában nyugdíjazták, de utána is rendszeresen ellátott kiegészítő prédikátori feladatokat. Művelt teológus volt, a dogmatörténet érdekelte leginkább. Kálvin, Luther, Zwingli, Bucer munkásságát kutatta, rendszeresen publikált.⁵⁶ Nagy könyvtárral rendelkezett. A művészet iránti fogékonysága mutatkozott meg abban, hogy időskorában az ikonfestészet felé fordult, több kiállítása is volt a maga által készített ikonokból.⁵⁷ Vég József rendkívül gazdag lelkési szolgálatot teljesített a holland

55 == Forrás: Hans Vég családi archívum.

56 == Lásd pl. Vég, 1996: 11–27.

57 == Hans Vég közlése alapján. Az életrajzi adatokat lásd Hans Vég: In Memoriam: József Vég. <https://zwolleireformatus.nl/2020/07/22/in-memoriam-jozsef-veg/> (utolsó letöltés: 2021. március 12.).

szigorú református egyházban, megbecsült tagja volt a lelkészi karnak. A házaspárnak négy gyermeke született, és a család 1960-ban kapta meg a holland állampolgárságot.⁵⁸

= = „...tökéletesen elhollandosodott...”

E dolgozatnak nem feladata a Végh család identitásának elemzése, de óhatatlanul is felmerül a kérdés, hogy a hidegháború évtizedeiben a család vajon mennyire tudta ápolni a magyar gyökereit, és Végh József lelkipásztori szolgálata mennyiben terjed(he)t ki az emigrációban élő magyarokra, illetve a holland–magyar református egyházi kapcsolatokra. Ez volt ugyanis az a tényező, amely a magyar állambiztonsági szervek szemében komoly relevanciával bírt. A politikai rendőrség végig rajta tartotta a szemét Végh Józsefen, és újra és újra kísérletet tett a megkönyékezésére. Minden lehetséges alkalommal gyűjtöttek róla információt.

A politikai rendőrség – a fent már hivatkozott – „Földesi” fedőnevű titkos megbízotton keresztül próbált Végh József közelébe férkőzni. „Földesi” szintén református lelkész, Végh József egykori budapesti teológiai évfolyamtársa volt.⁵⁹ Az ügynök feladatként kapta a politikai rendőrségtől, hogy utazzon Hollandiába, és készítsen részletes jelentést a gyülekezetekről, lelkészekről. Az ügynök 1966-ban nyitott munkadossziájában három hollandiai utazásról (1967, 1969, 1971) olvasható jelentés, ezek közül az első kettőben találunk feljegyzést Végh Józsefről. „Földesi” 1967. július 13-án kelt jelentése szerint az ügynök szerette volna meglátogatni *„volt évfolyamtársát, Végh Józsefet, aki amszterdami lelkész”* volt akkor, de *„az idő rövidsége miatt [...] csak telefonon tudtak egymással néhány szót váltani”*. A telefonbeszélgetés tartalmáról nincs információ az aktában.⁶⁰

Az ügynök a következő utazása alkalmával már nagyobb sikerrel járt, és találkozott Végh Józseffel. Az ügynök a találkozóról beszámolt a politikai rendőrségnek, és külön jellemzést is írt Véghről. „Földesi” a konspirációs előírásoknak megfelelően egyes szám harmadik személyben írta a jelentését: *„Sikerült Végh József lelkészt is meglátogatniuk Amszterdamban egyik kirándulás alkalmával. Cs.[ákai Gyula] és Végh évfolyamtársak voltak a budapesti teológián. Végh 1948-ban ösztöndíjat kapott az amszterdami egyetemre, kint maradt, megnősült. Felesége a volt alsónémedi ref. lelkész leánya. Az asszonyka is ösztöndíjjal került ki, kint maradt. Végh holland gyülekezetben szolgál, több mint húsz éve nem volt itthon Magyarországon. A látogatás rövid volt, mert egyfelől Véghék akkor tértek haza svájci nyaralásukból, s emiatt nem lehetett hosszasan zavarni őket, másfelől Breureék⁶¹ sürgették a távozást, mert a napi programból még hátravolt a kikötőben és a csatornákon a körhajózás. A beszélgetés is zavart volt, mert hol magyarul, hol hollandul beszélgettek, így személyes meghittebb beszél-*

58 = = Hans Végh közlése alapján.

59 = = A titkos megbízott valódi neve Csákai Gyula.

60 = = ÁBTL 3.1.2. M-36053. „Földesi”. „Földesi” fn. tmb. jelentése, 1967. július 13. 55.

61 = = „Földesi” holland vendéglátója.

getésre nem került sor. Néhány régi iskolai élményről, volt évfolyamtársakról tudtak csak néhány szót váltani.”⁶² „Földesi” jelentését a Tolna Megyei Rendőr-főkapitányság III/III. Alosztálya továbbította a Belügyminisztérium III/III-1-c. Alosztálynak, így a jelentést elhelyezték a *„Református egyházi reakció területén lévő ellenséges személyek elhárítása”* című objektum dosszié 3. kötetében is.⁶³ Pár héttel később, 1969. október 9-én az ügynök – megismételve a főbb életrajzi adatokat – így jellemezte Végh Józsefet: *„Először kis belga gyülekezetben szolgált, majd a fővárosba került. Igen erősen asszimilálódott a holland környezethez, gyermekei egyáltalán nem tudnak magyarul, odahaza még a feleségével is csak hollandul beszél. A magyar problémák nemigen érdeklik, tökéletesen elhollandosodott, 21 éve nem járt Magyarországon.”*⁶⁴

A hálózati személy 1971-es hollandiai látogatásáról szóló feljegyzésében nem találunk utalást arra, hogy Végh Józseffel tervezett-e találkozni, illetve hogy kapcsolatba léptek volna. A tartótiszt megjegyzéseiben többször olvasható azonban, hogy „Földesi” gátlásokkal küzdött, és *„beismerte, hogy esetenként komoly lelki problémái vannak” az állambiztonsági szervekkel való „kapcsolata miatt,”* és ezért a teljesítménye időnként *„hullámszó.”*⁶⁵ Lehetséges, hogy az ügynök a vívódásai miatt sem forszírozta a Végh Józseffel való találkozást.

Az állambiztonsági iratokban találunk Végh József magyarországi rokonairól szóló feljegyzést is. A „Végh Béla” fedőnevű hálózati személy 1970. július 8-i jelentésében – amelynek kivonatát a „református egyházi reakció” dossziéjában is elhelyezték – arról számolt be, hogy 1970. május hó első felében gépkocsival Kecskemétre utazott dr. Joó Sándor budapesti lelkész és három idősebb holland állampolgárságú nő társaságában, akik *„látogatást kívántak tenni Végh József hollandiai lelkész Kecskeméten élő hozzátartozóinál.”* Az ügynök leírta, hogy útközben megnézték az alsónémedi református templomot, mivel a *„szóbanforgó hölgyek” „az Alsónémediről 1957-ben Hollandiába kivándorló Jakos Lajosnének személyes ismerősei”* voltak. „Végh Béla” fontosnak tartotta azt is leírni a jelentésben, hogy a látogatáskor a *„lelkészi lakás zárva volt és így a segédlelkész Szarka Miklós mutatta meg a templomot és váltott néhány szót a látogatókkal, akik a fentiek szerint indokolták látogatásuk okát,”* és néhány perces tartózkodás után *„folytatták útjukat Kecskemétre.”*⁶⁶

Végh József, mint említettük, a hetvenes években ökumenikus kérdésekkel is foglalkozott. Az állambiztonsági szervek fontosnak tartották, hogy a nemzetközi egyházi fórumokon jelen levő ügynökeik révén információkat szerezzenek az emigrációban

62 == ÁBTL 3.1.2. M-36053. „Földesi”. „Földesi” fn. tmb. jelentése, 1969. szeptember 3. 112.

63 == ÁBTL 3.1.5. O-13586/3. Református egyházi reakció területén lévő ellenséges személyek elhárítása. 286–288.

64 == ÁBTL 3.1.2. M-36053. „Földesi”. 118.

65 == Uo. 108.

66 == ÁBTL 3.1.5. O-13586/5. Református egyházi reakció területén lévő ellenséges személyek elhárítása. Az ÁBTL-ben található hálózati nyilvántartások szerint „Végh Béla” fn. ügynök valódi neve Juhász Sándor, akit 1957-ben, Jakos Lajos távozása után az alsónémedi gyülekezet lelkésznek választott meg.

elő magyar lelkészek megnyilvánulásairól is. 1975-ben és 1976-ban „Keresztes Péter” fedőnevű titkos megbízott, református lelkész feljegyzést készített a Nemzetközi Protestáns Felekezettudományi Munkaközösség 12. és 13. üléséről, amelyeken a holland delegáció tagjaként részt vett Végh József is. A feljegyzés szerint a tanácskozások súlyponti kérdése a „*protestáns-katolikus közeledés*” volt, amelynek ekkorra már Hollandiában igen erőteljes irányzata alakult ki. Az üléseken nagy vita bontakozott ki, nemcsak a keleti és a nyugati országok delegáltjai között, hanem az egyes országokon belül is markáns véleménykülönbségek voltak.⁶⁷ 1975-ben a Munkaközösség ülését a Német Demokratikus Köztársaságban, Blankenburgban rendezték. A feljegyzés szerint ez alkalommal a Munkaközösség az „*intézményesedés felé vezető úton*” tett meg komoly lépéseket, és ekkor kapott helyet benne „Magyarország is, mint állandó tag”. Feljegyzésben „Keresztes Péter” részletesen felvázolta a vitapontokat, és ebből azt tudhatjuk meg, hogy a hollandok erőltették azt, hogy a „*vendéglátó ország meghívása alapján hazai katolikus vendégek is*” végig jelen legyenek a tanácskozáson. A holland delegációból ezt egy Van Andel nevű delegált szorgalmazta leginkább, akinek a nevéhez kötötték azt a mondást, hogy „*a szekularizálódó jövőben vagy egy egyház lesz vagy nem lesz egyház*”. Az ügynöki jelentés szerint azzal érveltek egyfelől, hogy „*a katolikusokról nem lehet maguk nélkül a katolikusok nélkül beszélni,*” ezért kell meghívni őket. A másik oldal ellenérve erre az volt, hogy „*a munkaközösség az európai protestáns egyházak meghitt és bizalmas tanácskozó fóruma, ahol az országos beszámolók megvitatásakor nincs helyük katolikusoknak.*” A jelentés szerint korábban ezt a tervet a magyar és az osztrák delegáció ellenvetése miatt vették le a napirendről. A holland részről azonban Van Andel delegált Blankenburgban bejelentette, hogy a következő évben, 1976-ban Hollandiában rendezendő munkaközösségi konferencián végig ott lesznek a katolikusok, mert a protestáns–katolikus viszony annyira jó Hollandiában, hogy „*nem tehetik*” meg, hogy ne hívják meg őket. Tanulmányunk szempontjából leginkább az érdekes, hogy a magyar részről jelen levő „Keresztes Péter” fedőnevű ügynök ebben a kiélezett tanácskozási helyzetben mit jelentett Végh Józsefről. Az ügynök utalt arra, hogy a hollandok is megosztottak voltak a kérdést illetően, és itt jegyezte meg, hogy „*valószínűleg segített a belső holland feloldásban Végh József magyar származású holland lelkész is, [...] aki egyébként is igyekszik lojálisnak bizonyulni, ápolni a hazai kapcsolatokat*”. Ez utóbbi hozzáállás érdekelte az állambiztonságot leginkább, és azért jegyezte meg zárójelben az ügynök, hogy Végh József „*motívumairól nem sokat tudni; pozitívak-e vagy sem*”, mert aszerint mérlegelték, hogy mennyiben jelenthet veszélyt, illetve mennyiben használhatná fel a politikai rendőrség a saját céljaira. Az ügynök kitért arra is, hogy Végh a „*hagyományai miatt is lényegesen mérsékeltebb mint Van Andel, ami a katolikusokkal való kapcsolatot illeti.*”⁶⁸

67 == ÁBTL 3.1.2. M-39520/2. „Keresztes Péter”. ÁBTL 3.1.2. M-39520/3. „Keresztes Péter”.

68 == ÁBTL 3.1.2. M-39520/2. „Keresztes Péter”.

A rákövetkező évben, 1976-ban a Nemzetközi Protestáns Felekezettudományi Munkaközösség Hollandiában megrendezett 13. évi rendes ülésén Végh József a házigazda szerepében vett részt, ennél fogva ebben a jelentésben több szó esik róla. „Keresztes Péter” arról tudósított, hogy Végh a „vendéglátó holland előkészítő bizottság nevében” köszöntötte a tanácskozást, és fontosnak tartotta megjegyezni, hogy ő volt az a lelkész, aki „1975 augusztusában a Folytatólagos Bizottság ülésén is házában vendégül látta” őt. Az ügynök a beszédből a katolikusokkal való viszonyt illető részt kiemelve azt írta, hogy Végh József már Blankenburgban is „olyan benyomást tett, hogy nem osztja teljesen az irreális és erőszakos holland álláspontot a katolicizmussal kapcsolatban.” Az ügynök szerint Végh beszédéből 1976-ban is „hasonló derült ki.” Az alábbiakban idézem az ügynök – kicsit nehézkes megfogalmazású – összefoglalóját Végh beszédéről: „Eltérően a tipikusnak és általánosnak kikiáltott és tekinteni akart holland hangvételtől józanabb és realisabb volt. Rámutatott: az ökumenikus lendület Hollandiában is megtört, s visszaesőben van. Kiderült: nem könnyű feladni a saját identitást. De becsületesebb dolog is meghallgatni és megérteni a másikat. Nem lehet nem látni a különbségeket. Nem lehet erőltetni a dolgokat. De nem kell megriadni sem. Különbösen is: a nehézségek elhallgatása nem vezet azok megoldásához. Nem csak kisebb jelentőségű, hanem mélyreható vallási ellentétekről is, hitbeli különbözőségekről is szó van a különböző (protestáns és katolikus) felekezetek között. Komolyan kell venni a másik más milyenségét. Csak ha világosan látunk, lehet leküzdeni a nehézségeket és szolgálni az egységet.”

Az ügynök azt írta, hogy a „radikális szárny” képviselői kevésbé voltak „elragadtatva” Végh „üdvözlő szavaitól,” és „meglehetősen hűvösen és kiábrándultan fogadták” azt. Hogy ez mennyire csak az ügynök benyomása volt, vagy Végh beszédét valóban így is fogadták, nem tudhatjuk. A jelentésből viszont kiderül, hogy az ügynök a szorosán vett szakmai programon felül is találkozott Végh Józseffel, ugyanis „oda és vissza Amszterdamban” Végh Józsefnél szállt meg. Erről a következők szerint számolt be az ügynök: „Végh József vendége voltam. Igyekszik lojalitását bizonyítani, igen tartózkodó, de egyértelmű érdeklődő kérdései vannak: most is kérdezett és érdeklődött Németh Géza és Éliás József felől, hogy mi van velük. Említette, hogy ebben az évben nem, de 1977-ben jönnek haza Magyarországra. Akkor valószínű meglátogatnak.”⁶⁹ Érdemes megfigyelnünk, hogy az ügynök Végh József lojalitását ismét elemezte, és Végh Józsefnek Németh Géza, illetve Éliás József iránti érdeklődéséből is vonhatott le következtetéseket. Mindkét említett lelkész ugyanis renitensnek számított, mert bírálták a református egyházi vezetők magatartását.

A református egyházzal foglalkozó dossziében található a Hajdú-Bihar Megyei Rendőr-főkapitányság III/III. Osztálya 1979. március 28-án kelt jelentése arról a bizalmas úton szerzett információról szól, miszerint „1979. március 26-án 5 órától estig a Debreceni Református Kollégiumban tartózkodott egy hat tagú holland protestáns

69 = = ÁBTL 3.1.2. M-39520/3. „Keresztes Péter”.

diakóniai delegáció,” melyben reformátusok, baptisták és egy evangélikus személy vett részt. A jelentés a holland delegációból név szerint csak Végh Józsefet említette meg, mégpedig mindjárt a jelentés elején a következők szerint: *„Tagja volt a delegációnak Végh József Hollandiában élő magyar származású református lelkész is, aki a tolmács szerepét töltötte be.”* Több szó nem esett Véghről a jelentésben, ám tanulságos a találkozóról való egész feljegyzés. Magyar részéről felvetődött, hogy *„Hollandiából bizonyos körök zavarják a kapcsolatok normalizálódását,”* mire – a feljegyzés szerint – a *„hollandok hangoztatták jószándékukat és elhatárolták magukat az említett köröktől.”* A jelentés megemlíti azonban, hogy a magyar református egyház diakóniai kézikönyvének ismertetése után *„az egyik holland megkérdezte, hogy az emberi jogokról nem volt szó, csupán a munkához való jogról.”*⁷⁰ A jelentés szerint a magyar részről jelen levő Aranyos Zoltán református lelkész azt válaszolta, hogy az *„osztályellentétek megszűnnek,”* és a *„jog mindenkié,”* ami a magyaroknak *„kielégítő és az emberek örülnek neki.”* A feljegyzés szerint ezzel *„a hollandok is megelégedtek.”*⁷¹

Talán nem túlzás azt állítani, hogy Végh József – „Földesi” szavaival – *„elhollandosodása”* természetes gátat képezhetett az állambiztonság és annak ügynökei számára, és emiatt nehezen megközelíthetővé vált számukra. Ezért vele kapcsolatban jóval kevesebb feljegyzést találunk az állambiztonsági aktákban, mint Tüski Istvánról, és nem találjuk nyomát annak sem, hogy megkísérelték volna őt beszervezni.⁷² Távolsgártató magatartása ellenére nem fordított hátat a magyar ügyeknek. Ám az a tény, hogy a fent hivatkozott, Végh Józsefet érintő jelentések közül hármát *„a református egyházi reakció területén levő ellenséges személyek elhárítása”* című objektum dossziéjában helyezték el, azt mutatja, hogy az állambiztonsági szervek Véghet potenciális ellenséges személynek tekintették. Az ötvenes években Végh apósa és anyósa levelekben részletesen beszámoltak egyfelől a család életéről, másfelől pedig a magyarországi viszonyokról.⁷³ Végh József felesége, miután a gyermekeik felnőttek, a groningeni egyetemen finnugor nyelveket tanult, a főszak a magyar, a mellékszak a finn volt. Szakdolgozatát Kaffka Margitról írta, Sivirsky Antal vezetése alatt.⁷⁴ Végh József 1970-ig nem mert ugyan hazautazni Magyarországra, de édesanyjával tartotta a kapcsolatot, őt kiengedték látogatóba hozzá. 1970-ben aztán édesanyja temetése miatt utazott haza. 1956 után a menekülttáborokban is hirdette az ígét, a zsinat megbízásából vállalta a magyar menekültek ügyét, továbbá több emigráns (lelkész)társával együtt (Tüski István, Tóth Miklós,

70 = ÁBTL 3.1.5. O-13586/7. Református egyházi reakció területén levő ellenséges személyek elhárítása. Jelentés, 1979. március 28.

71 = Uo.

72 = Hans Végh visszaemlékezése szerint egyszer a magyar nagykövet meglátogatta Végh Józsefet Aalsmeerben, s a magyar állammal való együttműködésre kérte, ám ezt ő megtagadta. Hogy pontosan milyen együttműködésről lett volna szó, arról nem beszélt a családnak.

73 = A levelezések forrása: Hans Végh családi archívum. Lásd a tanulmány következő pontjában.

74 = Hans Végh közlése alapján.

ifj. Kibédy Varga Sándor⁷⁵) szerkesztette a Jőjjetek! című keresztény lapot.⁷⁶ Mint láttuk, 1976-ban otthonában vendégül látta a magyar egyházi delegációt, 1979-ben pedig holland egyházi delegáció tolmács tagjaként Debrecenben járt. A rendszerváltás után, nyugdíjas lelkeszként ösztönözte Ladányi Sándort a „kuyperiánizmus” magyarországi hatásának a kutatására, amiért Ladányi – a tanulmány első részében hivatkozott – könyvének bevezetőjében Végh Józsefnek külön is köszönetet mondott.⁷⁷

= = = Jakos Lajos

5. kép. Jakos Lajos nyugdíjasként Arnhemben, Hollandiában⁷⁸

Dr. Jakos Lajos 1894-ben született Szalkszentmártonban, és 1989-ben Arnhemben, Hollandiában halt meg. Teológiai tanulmányait 1914–18 között Budapesten, majd

75 == A francia nyelv és irodalom professzora volt, ő nem volt lelkeszk. Hans Végh közlése alapján.

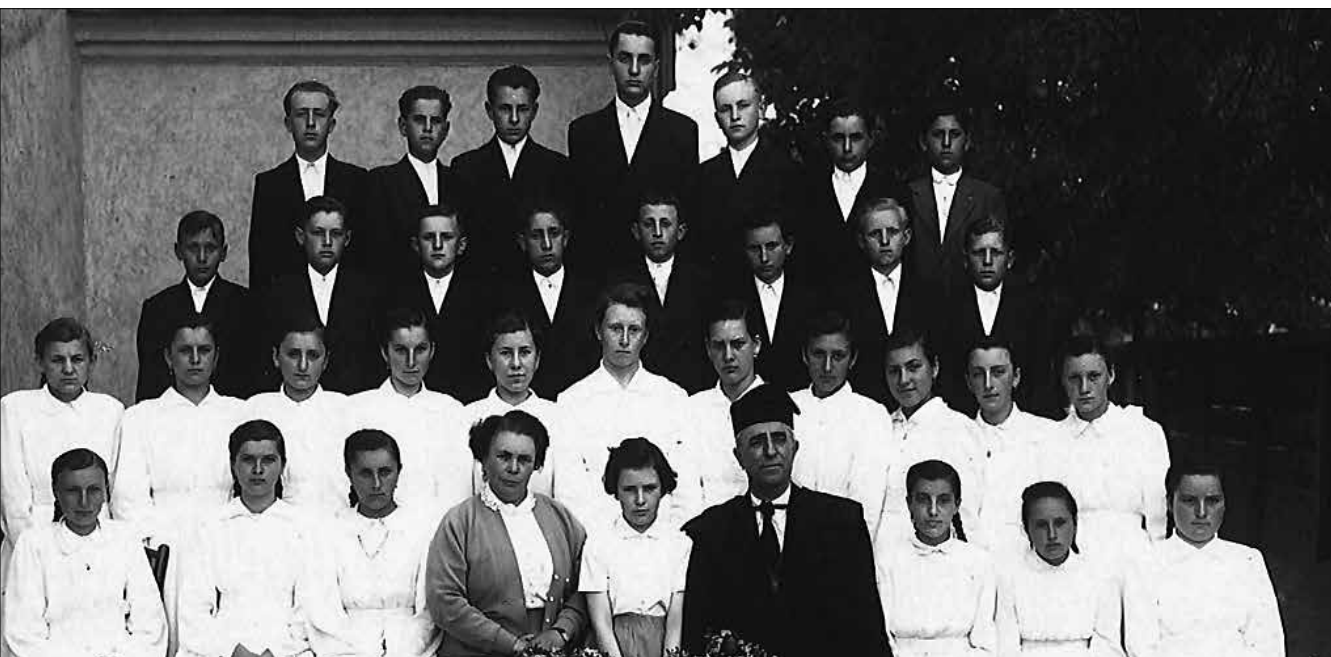
76 == Uo. Lásd még a lap 1957. májusi számának impresszumát: <https://epa.oszk.hu/oogoo/oog35/impresszum.html> (utolsó letöltés: 2020. július 29.).

77 == Lásd: Ladányi, 1997: 12.

78 == Hans Végh családi archívum.

79 == Hermán, 2017: 379-438. Nem bizonyítható egyértelműen, hogy Jakos Lajos Amszterdamban a Szabad Egyetemen tanult. Hans Végh és Maarten J. Aalders közlése nyomán.

szakirodalmi források szerint 1924–25-ben Amszterdamban végezte.⁷⁹ Több helyen volt segédlelkész, 1922–25 között Apostagon, 1925–1957 között Alsónémedin lelkipásztorként szolgált. Alsónémedin jelentős külső és belső egyházépítő munkát végzett.⁸⁰ 1942-ben a debreceni egyetem hittudományi karán teológiai doktorátust szerzett.⁸¹ Doktori értekezése könyv formájában 1942-ben Budapesten jelent meg „A holland szigorú református egyház gyülekezeti élete és missziói munkája” címmel.⁸²

6. kép. 1957-ben konfirmáltak csoportképe, az első sorban Jakos Lajos nt. lelkipásztor⁸³

Jakos Lajos és Gerda Nederbragt 1925-ben házasodtak össze, ebben az évben lett Jakos az Alsónémedi református gyülekezet lelkésze. Jakosné Nederbragt Gerda⁸⁴

80 == Életrajzi adatok forrása: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/j-75FD4/jakos-lajos-75FFg/> (utolsó letöltés: 2021. február 23.). Lásd még Ladányi, 1989.

81 == Új teológiai doktorok, 1942: 128.

82 == Jakos, 1942; Lásd ehhez Pap Ferenc recenzióját: Pap, 1943: 51–52.

83 == *Alsónémedi Hírmondó*, 2017. június–július, 18.

84 == Lásd: Ráday Levéltár A/100. Elnöki iratok betűrendes tárgymutatója 1926–1927, A–Z, 2. kötet.

(Hollandiában: Gerda R. W. Jakos-Nederbragt) nemcsak a gyülekezetépítésből vette ki a részét, hanem nagyon sokat tett a magyar–holland kapcsolatok erősítéséért is. A háború előtt Magyarországon és Hollandiában is előadásokat, kulturális esteket tartott,⁸⁵ Petőfi-verseket fordított németre,⁸⁶ kortárs magyar novellákat pedig holland nyelvre,⁸⁷ azonkívül ismeretterjesztő cikkeket publikált.⁸⁸ A házaspárnak három gyermeke született. Jakos Lajos az 1956-os forradalom idején Alsónémedin, ahol lelkészként szolgált, tagja volt a helyi forradalmi tanácsnak.⁸⁹ 1957-ben még ő tartotta meg a református gyülekezetben a konfirmációi ünnepséget,⁹⁰ majd feleségével együtt még abban az évben elhagyták Magyarországot, és Hollandiában telepedtek le. Hollandiában Jakos Lajos már nyugdíjas lelkészként szolgált a magyar menekültek között.

= = Levelek Hollandiába az ötvenes években

Jakos Lajos és felesége rendszeresen írtak Magyarországról magyar és holland nyelvű leveleket a Hollandiában élő rokonoknak, különösen lányuknak, Jakos Erzsébetnek és férjének, Végh Józsefnek. Jakos Lajos felesége – feltehetően azért, mert holland diplomata volt az édesapja – állandó kapcsolatban állt a holland nagykövetséggel, ezért a leveleket a nagykövetségen keresztül küldték, nem postai úton.⁹¹ Így nagyobb biztonságban, hiánytalanul érkezhettek meg a levelek, habár ez sem volt veszélytelen út. Az állambiztonsági szervek a holland nagykövetséget olyan „*behatolási csatornának*” tekintették, amelyen keresztül szerintük a külföldi protestáns szervezetek a hazai „*egyházi reakciót*” erősítették. A holland nagykövetség e tekintetben is megfigyelés alatt állt a politikai rendőrség részéről.⁹² A levelezések révén bepillantást nyerhetünk abba az időszakba, amikor Jakos Lajos alsónémedi lelkészi szolgálatába, a lelkészcsalád életébe, de a korabeli egyházpolitikai viszonyokba is. Hans Végh a családi irattárból rendelkezésemre bocsátott dokumentumokat, levelezéseket, amelyeket e tanulmányban van lehetőségem feldolgozni. Az alábbiakban közölt levélrészletekből foglalatalkothatunk arról, hogy Jakosék miért döntöttek 1956 után úgy, hogy Hollandiába emigrálnak.

85 = = Például: Jakos Lajos református lelkész feleségének előadási Hollandiában. *Felvidéki Magyar Hírlap*, 1939. április 23. 13., 19.

86 = = Lásd: Petőfi-kultusz, 1937: 249.

87 = = Lásd: Péchy-Horváth, 1933: 9.

88 = = Például: Jakos, 1933. 18–19.

89 = = Hans Végh szíves közlése alapján. Lásd még: Balázs–Borbély–Kiss (szerk.), 2006: 46.

90 = = *Alsónémedi Hírmondó*, 2017. június–július, 18.

91 = = Hans Végh közlése alapján.

92 = = ÁBTL 3.15. O-13603. Külföldi protestáns egyházi szervezetek leplezésével hazánk ellen folytatott ellenséges tevékenység felderítése.

**= = Részletek Jakos Lajos holland felesége által írt
levelekből⁹³**

„Alsónémedi, 1955. szeptember 6.

Kedves Erzszi és Jóska! [...] A múlt héten Annie néninél egy Alfred van Sprang⁹⁴ nevű embert ismertünk meg, aki a Spiegel⁹⁵ újságírója. Te is biztosan olvasod a Spiegel-t, és ismered őt a Távol-Keletről írt cikkeiről. Szintén volt Jeruzsálemben, ahol megismerte édesapát [Jakos Lajos apósa – k. sz.], és érdekes beszélgetést folytatott vele. Ő volt a kiküldött tanácsadó Prágában, most Budapesten, és udvariasnak tartotta, hogy eljöjjön hozzánk, hogy a Spiegelben való cikkeihez nálunk anyagokat és fényképeket gyűjtsön. Mondtuk neki, hogy ezt igen kedvesnek találjuk – rátok is gondoltunk –, de a Berkhof⁹⁶ esetből tanultunk, ahol az AEH-től kellett először engedélyt kérni. Nos, ez az engedély nem tűnt egyszerűnek, viszont négy nap múlva [Sprang] újbóli hívás után igenlő választ kapott. Elvileg busszal kellett volna érkeznie, viszont vasárnap reggel a csodálkozástól megnémultunk, hebegtünk-habogtunk, amikor 9-kor egy nagy állami autó az udvarba érkezett, benne nem csak Alfred van Sprang-gal, hanem mellette Fekete Sándor, az Út főszerkesztője, továbbá egy »emberke«, aki hollandul beszélt – ő kiküldetésen volt Hágában és ismerte [Végh] Jóskát, továbbá Izraelben is volt, és igen jól ismerte édesapát. Csak két spionnal jöhetett Sprang. Leképezi a jelen pillanatnyi valóságot. Természetesen átláttunk a helyzeten, és kifejezetten barátságosak voltunk az urakkal, de az idegeim a gyomromban, a karjaimban és az ujjaimban voltak. Hihetetlenül kíváncsi voltam arra, hogy az urak vajon mondanak-e valamit a helyzetről. Nem tudván, hogy ki volt Fekete Sándor, [Jakos] Lajos ténylegesen bemutatta mindenkinek: F. s., az Út főszerkesztője, és valójában tudták a helyi földművesek, hogy pontosan mit kell mondani, semmi szörnyűség nem történt, de katasztrofális lehetett volna, hisz annyira váratlan volt. A kórusban éneklő nők nagyon diplomatikusak voltak, kedvesen megközelítették, és a legédesebb mosolyukkal szóltak hozzá: Önt már régóta ismerjük az újságcikkeiből, viszont nagyon boldogok vagyunk, hogy személyesen is megismerkedhettünk!!!! Milyen átverésre képes az ember! Na, mindegy, van Sprang mind a templomban, mind a templomon kívül fotózott – nagyon sok képet csinált –, kifejezett figyelemmel kísérvétek a Spiegelt a közeljövőben, valószínűleg szeptember vége, október eleje környékén. Ezen felül hangfelvételt készített a 105. zsoltár énekléséről a templomban, ezen felül velünk egy interjút készített, amelynek a végén az orgonán játszom, ezt majd a Keresztyén Rádió közvetíteni fogja. [...] A vendégek még itt ettek – a sofőr is egy úri-

93 == A leveleket Köbel Ádám fordította magyar nyelvre.

94 == Alfred van Sprang holland újságíró (1917–1960). Forrás: <http://www.jodeninnederland.nl/93> 94 == id/P-7880 (utolsó letöltés: 2021. március 1.).

95 == A De Spiegel egy keresztény szellemiségű holland folyóirat volt, amelyben 1955. december 17-én cikk jelent meg a levélben leírt látogatásról. Van Sprang, 1955: 1–5.

96 == Dr. Hendricus Berkhof holland teológiai tanár volt, az EVT vezetésében is tisztséget viselt.

ember volt –, de minden rendben zajlott le. Elégtételt vettem azon, hogy F. s. egy szó idegen nyelvet sem tudott beszélni, [...] bizonyára nem volt jó érzés a büszke személyiségének, hogy mindnyájan hollandul beszélünk. Apuka [Jakos Lajos – K. sz.], kérdezte, hogy vajon nem akar-e egy palástot a templomban felvenni, mire ő büszkén mondta: palást nélkül is esperes vagyok! [...]”⁹⁷

„Alsónémedi, 1955. október 19.

Kedves Gyermekünk, [...] Pillanatnyilag egy sor lelkész nyugdíjba vonul, olyanok, akik Apuval egykorúak, vagy egy kissé idősebbek. Idén Apu biztosan nem csatlakozik hozzánk, talán jövőre, nem tudhatod ezekben az időkben. Amennyire mástól hallottuk, és ő Adorján Józseftől hallotta – és ő tudhatja –, hogy Apu a »kivételezettek«⁹⁸ sorába tartozik, akiket nem vonultatnak nyugdíjba, és nagy valószínűséggel az egyházért tett szolgálata miatt és a külföldi kapcsolataiért. Hogyha ez igaz, akkor még van egy pár évünk, de jöhet úgy is, hogy Apu már nem bírja, és akkor nem maradhatunk. De mindegy is, a helyzet nagyon bizonytalan, és pont erről akartunk veletek beszélni.

Amikor Apu nyugdíjba vonul, akkor elsősorban a lakás kérdése áll fenn. Budapesten nem lakhatsz, és máshol is nehéz olyan helyet kapni, ami a mi felfogásunk szerint 'lakható'. A presbitérium elhelyezne minket, de az a korai halált jelentené számunkra, ha mi két szobába lennénk bezárva. Ez egyáltalán nem nekünk való. Akármennyire is, pénzügyileg a legelőnyösebb az lenne, ha Alsónémediben maradnánk, itt ugyanis biztos nem hagynának bennünket cserben, és kántorként még akár pénzt keresni is tudnék, de ez nem nekünk való. Amikor még nem tudtuk, hogy állítólag a kivételezettek közé tartozunk, még komolyan átgondoltunk mindent, és akkor előálltunk azzal a tervvel, hogy esetlegesen Hollandiába költözzünk. A kivándorlási engedélyt az utóbbi időben nagy mennyiségben kiadták a 60 éven felüliek számára. Természetesen mindent megbeszéltünk. Elsősorban a pénzügyeket. Apu természetesen elveszítené a nyugdíját. Nos, itt még vannak dolgaink, amiket el tudnánk adni, egy szép darab föld itt Alsónémediben, és a régi parcellánk Budán. Mindkettőnek nagy az értéke, a pénzt remélhetőleg a nagykövetségen keresztül Hollandiába tudom küldeni. Ezenfelül ha a zongorát és a bútorokat is eladjuk, már igazán sokunk lesz. Ezen felül természetesen még Hollandiában is van valamink, egy negyede a háznak ugyebár a miénk. Remélhetőleg erről még sokáig nem lesz szó, és adja az ég, hogy Oma [Jakos Lajosné édesanyja – K. sz.] még sokáig kitart, addig ugyebár nektek is van házatok Hollandiában. Viszont mégis mindent át kell látnotok. Úgy gondoltam, hogy ha mégis esetlegesen erről lenne szó, először egy hónapot töltenénk nálatok, egy hónapot Berta néninél, és egy hónapot Truus néninél, hogy mindent rendesen körbenézhesünk. Természetesen el kell majd kezdenem pénzt keresni. Talán Apu is még tud valahol kétkézi munkát találni, olyan egészséges, gyors és fiatal, mint egy negyvenéves. Sose

97 = = Jakos Lajosné holland nyelven írt levele.

98 = = A holland nyelvű levélben ez a szó magyarul volt írva.

fárad, sosincs fejfájása, ezért nagyon hálásnak kell lennünk. Gyerekek, kérlek, értsétek meg, mi természetesen sosem szeretnénk a terhetekre lenni, szeretnénk a saját lábunkon állni, és mindkettőnknek muszáj függetlennek maradnia.

Van egy másik ok is arra, hogy a nyugdíjba menetel után Hollandiába akar-nánk menni, nevezetesen [lányunk – K. SZ.] jövője. [...] ha a jelen pillanatnyi hely-zet marad, akkor nem is fogják felvenni a gimnáziumba!!!! Szó sem lehet róla! És sehol máshol nincs hely, ahol tovább tudna tanulni. Egész ideig prédikátorokat [értsd: pré-dikátorgyerekeket – K. SZ.] nem vettek fel egyetemre, de most már gimnáziumba sem. Tud erről Berkhof és Visser 't Hooft, vagy csak azt tudják, amit hivatalosan közölnek velük? [...]”⁹⁹

„Alsónémedi, 1955. december 13.

*Kedves Anyu!*¹⁰⁰

Három héttel ezelőtt történt, hogy Lajos egy táviratot kapott, amelyben az állt, hogy a püspök előtt meg kell jelennie. Két napon keresztül minden eshetőséget végiggondol-tunk, amit el tudunk képzelni, de végérvényesen nem tudtuk kitalálni, hogy Lajosnak milyen okból kell a »szőnyegen« megjelennie. A püspök közölte vele, hogy a Budapest közelében levő szadai gyülekezetben a lelkészt gyülekezetváltásra ítélték, mert a gyü-lekezetének egy részével nagy nehézségei voltak. Göbolyös László tiszteletesről van szó, Jóska jól ismeri őt Kecskemétről, ugyanis ott volt segédlelkész, valamint Hollandiában is tanult. Ez csak mellékes információ. A püspök azt mondta, hogy ennél a cserénél Lajosra gondolt, ugyanis ő az Alsónémedi gyülekezetet nagy szeretettel, diszkrécióval, tapintattal szolgálta, és emiatt pont a megfelelő embernek tekintti, hogy a szadai gyülekezetet rendbe hozza. Szolgálata jutalmául, ha elfogadja, megengedi neki, hogy élete végéig ott maradjon, amivel nem esne a nyugdíjazási rendelet hatálya alá. Lajos azt mondta, hogy ez egy akkora ügy, hogy egy hét haladékokat kér, hogy a feleségével megbeszélhesse.

Az első, amire gondoltunk: ezt nem tesszük meg! Ennyi év után innen elmenni, és rá még egy óriási feladat is jön! Aztán az történt, hogy hétfőn mégis elmentünk Szadára, hogy egy kicsit körülnézzünk. Útközben beszélgettünk arról, hogy mégis meny-nyire sokkal jobb lenne Hollandiába menni, [lányunknak – K. SZ.] is jobb lenne, a van Bergeyek mondták vasárnap, hogy mi az ő gyárunkban egy vagy más helyet találhatnánk gyári munkásként, egész jól fizetnek. Igazándiból minden úgy tűnt, hogy túlnő min-ket a feladat. Szada egy egész jól prosperáló falu Gödöllő mellett, gyönyörűen a dom-bok közé van beékelve. Az emberek gigantikus mennyiségű pénzt keresnek az eprek és a többi gyümölcs eladásával. A templom cseppet kisebb, mint a miénk, bár sokkal szebb belülről. 1927-es építésű, erdélyi stílusban, az orgona pedig óriási, modern, és természet-e sen elektromos. A parókia is gyönyörű, 1948-ban épült, folyó víz, összkomfortos, magya-

99 == Jakos Lajosné holland nyelven írt levele.

100 == Jakos Lajosné az édesanyjának, Anna Nederbragt-de Wildének írta ezt a levelet.

rán egy folyosó és négy szép szoba, nagy veranda, és egy cselédszoba. Ez az egész egy kicsit messzebb van Budapestről, mint Alsónémedi, viszont az utazás olcsóbb vonattal. A gyülekezet nagyon összetartó, még most is, úgy, hogy a lelkésszel nézeteltérések vannak. Sokat adományoznak a templom számára, és egyéb jó tevékenységre, többet, mint Alsónémedin. A lelkésznek igazándiból csak három családdal volt nézeteltérése, akik ezt az idilli nyugalmat megzavarták. A lelkész arra vágyakozik, hogy elmehessen, ugyanis ez így számára nem élet. Valószínű, hogy nem mindig volt tapintatos, ugyanis másképpen a tűz már el lett volna oltva.

A visszaúton teljesen mások voltak a gondolataink, mint odafelé, és én voltam az, aki mondta, hogy vágjunk neki, mivel a nyugdíj, mint Damoklész kardja, állandóan a fejünk felett lóg, és hogy ott tudnál dolgozni, meg én is (történetesen amúgy is szükség van egy új kántorra, és az ellátás nagyobb, mint Alsónémediben). Joó Sanyival és Gyökössyékkel is átbeszéltük a dolgot, úgy gondolták, hogy Lajosnak meg kell tennie, hogy a munka pont neki lett kiszabva. Ekkor egy óriási döntést hoztunk meg, és Lajos következő reggel a püspöknek táviratozott, hogy a cserét elvben elfogadja. Viszont itt jön a nagy DE! A szadai gyülekezetnek nincs beleszólása a cserébe, de az alsónémedinek igen. De mi azt gondoltuk, hogy a mi gyülekeztünk is mögöttünk áll a döntésben. Elvégre a gyülekezet így egy hozzávetőlegesen fiatal tiszteletest kapna, aki részben saját hibáján kívül nehézségekbe keveredett, viszont sokat tanult belőle, és Alsónémediben bizonyosan a legjobbját teljesítené. De semmit, tényleg semmit nem akartak hallani a cseréről. Velünk meg vannak elégedve, nincs semmi okuk tőlünk megválni, ha a püspök ténylegesen véghez akarja vinni a cserét, akkor megkaphatja a templom kulcsát. Hirtelen olyan nyugtalanság volt a gyülekezetben, hogy egyik tag a másik után jött hozzánk, hogy kifejezzék, hogy hallani sem akarnak a cseréről. Ha ezen a módon távoznánk el, akkor a gyülekezetben hirtelen eluralkodna a felháborodás. Tehát ismételtén úgy döntöttünk, hogy a püspökkel közöljük, hogy ilyen módon nem tudjuk elfogadni az ajánlatát, ugyanis nem vagyunk az »après moi le déluge«¹⁰¹ elv elkötelezett hívei. Ezt a püspök titkárának mondtuk közvetlenül, de hogy ő megértette-e a szituációt, nem tudtam leolvasni az arcáról. Tudniillik pillanatnyilag nem számolnak azzal, hogy mi jó egy gyülekezetnek és mi nem. Lajos ma kapott egy táviratot, mondván, hogy holnap jelenése van a püspöknél.

Szívünkben igen bántódtunk, hogy nem voltunk sikeresek, ugyanakkor érdekes módon nagy hálára adott okot, hogy az itteni gyülekezet ennyire ragaszkodott hozzánk és ennyire nehezen engedett minket el. Másfelől viszont ami Bereczkynek a nyugdíjba vetett bizalmát illeti, az bizonyára nem úgy lesz, ahogy elgondolta. A jelenlegi urak túl sokat remélnek, amiből aztán kevés valósul meg. Ezenfelül Bereczky püspöki napjai meg vannak számlálva, ugyanis úgy tűnik, hogy a nagy kommunista Fekete Sándor lesz majd az utóda, és ő biztosan nem fog minket Szadán hagyni. Ha Lajos a parasztokkal való együttműködést nem tudja megvalósítani – ami most a prédikátor legnagyobb feladata!!! – akkor bizonyára ki lesz rakva!

101 = = A. m. 'Utánam a vízözön'.

Kíváncsiak vagyunk arra, hogy mit fog holnap a püspök mondani, bár lehet, hogy ha Lajos azt nem fogadja el, akkor így vagy úgy elmozdítják. Most Lajos eldöntötte, hogy ha nyugdíjba küldik, akkor kérvényezni fogja Hollandiába a kivándorlási engedélyt. Meg fogja mondani a püspöknek, hogy abban az esetben, ha nyugdíjba küldik, akkor azt közölje egy évvel előtte, hogy mi az idő alatt mindent el tudjunk intézni, továbbá kérni fogja a püspök segítségét a kivándorlási engedély megszerzésében – halotta, hogy már másoknak is sikeresen segített. Lajos [lányunk – K. SZ.] érdekeit is figyelembe véve döntött így, hisz őneki itt végképp nincsen jövője. Hollandiában a jövőben sokkal több lehetőség vár rá. Ha így marad a helyzet, akkor még gimnáziumba sem fog tudni járni. Lajos még nálam is eltökéltebb abban a döntésében, hogy el akar innen menni, de bizonyára ez a legjobb megoldás.

Nagy veszteség ugyan, hogy Lajos ezáltal elveszíti a nyugdíját, de még annyira egészséges és életerős, hogy bizonyára fog találni magának munkát, vagy magamnak kell szereznem valami munkát.¹⁰² Mit gondolsz, felelevenítsem a varrótudásomat, hogy aztán Hollandiában tudjak varrónő lenni? Ténylegesen nem fogunk pénz nélkül maradni, hisz így vagy úgy átvészeliük Hollandiában, csak van ott egy-két ingujj, amit meg kell foltozni. Fogok tudni gépi varrással pénzt keresni? Esetleg átmenetileg nálad tudnám a háztartást vezetni, kedves Moe,¹⁰³ hacsak nem adódik valami más? Mindegy, arra lesz időnk még, hogy ezt bővebben megbeszéljük. De mivel most Lajos a Szadára való áthelyezést nem fogadta el – és tekintvén az itteni hangulatot, Lajosnak igencsak meg kellett volna dolgoznia az itteni gyülekezetet, hogy egyáltalán elfogadhassa a cserét – nagyon valószínű, hogy meg fogja kapni az elbocsátást.¹⁰⁴ Minden egyebet nyugodtan Istenre hagyunk, tudván, hogy Ő biztosan jól vezet bennünket. Holnap még egy pár szót fogok hozzátoldani ehhez a levélhez. [...]

Kedves Anyu! Áldott Karácsonyt neked és a többieknek, és boldog új évet. Ha megkapom a kiutazási engedélyemet – még nem utasították el! – akkor mindent személyesen tudunk majd megbeszélni, és majd jómagam körbenézhetek Hollandiában és felzárkózom az eseményekhez.

Viszlát kedves Anyu, Lies néni, Berta, Piet, Jóska és Erzsi, sok üdvözlettel és csókkal, a ti szeretett

*Aputok, Anyutok.*¹⁰⁵

102 = = Az eredeti levélben a „werkkring” holland kifejezés található, amely többek között életpályát, hivatást, munkakört jelent.

103 = = A. m. 'anyu'.

104 = = A franciául írt kifejezés („congé”) jelentése: 'szabadság, elbocsátás'.

105 = = Jakos Lajosné holland nyelven írt levele.

„1956. nov. 29.

Kedves Gyermekeink!

Anyu leveleihez én is írok pár sort. Tudjátok jól, hogy az egész szabadságharcban az ország lakosságának 99,99%-a részt vett, mert mindenki szabad akar lenni és nem rabszolga, mint eddig.

14–15 éves fiúk és leányok halált megvető bátorsággal harcoltak az orosz tankok ellen, és ezeket a félelmes és erős harci kocsikat, amelyek ágyúkkal és gépfegyverekkel voltak felszerelve, gyenge gyermekek harcképtelenné tették azáltal, hogy benzint öntöttek rá és meggyújtották. A szabadságharcosok úgyszólván puszta kézzel harcoltak az ellen az 5 ezer orosz tank ellen és többszázezer orosz katona ellen, akik a szabadság letiprására jöttek, de igen kedvetlenül harcoltak. A magyar nép szabadon akar élni, és követeli a többpártrendszert és a szabad választást. Azt hiszem ezer év óta a magyar nép nem volt olyan egységes, mint most.

A szabadságharc nem volt előkészítve, mert akkor kitudódott volna, spontán jött. Néhány ezer egyetemi hallgató békésen tüntetett okt. 23.-án este, akikhez csatlakoztak a járőrelők, majd gyári munkások, stb. A kivezényelt ávósok /: államvédelmi szerek :/ a tömeg közé lőttek, és többen meghaltak és megsebesültek, ez azután felbőszítette a tömeget, megrohanták a laktanyákat, a katonaság azonnal a felkelők mellé állt és lett azután fegyverük és lőszerük bőségesen. Azután az események tovább fejlődtek. Egy hónapig harcoltak hősieken, de a túlerő, mint 1849-ben, megtörte az ellenállást. Most a munkások sztrájkolnak, a nyugatra menekülők száma a mai napig eléri a százezret. Tízezzrel deportálják Szibériába az egyetemi hallgatókat és az ifjúságot. Szörnyű kegyetlenséggel nyomják el a szabadságot. Reméljük Nyugat felébred és most már végleg tisztában lesz a kommunizmussal, amely pedig hazugságra és terrorra építette a hatalmát. Az anyag felett úr a lélek, megmentették ezt a magyar szabadságharcosok, akik puszta kézzel mentek neki a lelketlen nagy orosz harci gépeknek.

Most Bpestre akarunk menni anyuval, ha sikerül, a távolsági autóbuszok már állítólag megindultak. Reméljük sikerül. Legközelebb újra írunk.

Sokszor csókol mindnyájatokat Apu, Anyu [...].”¹⁰⁶

Jakos Lajosné magyarul ezt fűzte a levélhez:

„Rettenetes látvány Bpest! Sírni lehetne! Most megyek fel a követségre. Még csak autóbuszok járnak. Remélem talállok ott valami levelet! Beszéltünk Ravasz Lászlóval. Sok gondja lehet! A villamos(fogaskerekű)-ben írok, az megy. Sokszor csókollak benneteket: Anyu. Mit csinálnak a drága gyerekek?”

106 = = Jakos Lajos magyar nyelven írt levele.

= = Jakos Lajos emigrációban a magyar állambiztonsági szervek megfigyelése alatt

Jakos Lajos, hasonlóan vejéhez, Végh Józsefhez, a szigorú holland református egyház kötelékében szolgált, miután kiköltöztek Hollandiába. A magyar állambiztonsági szervek Jakos Lajosról keletkeztetett – eddig megismert – iratai a hatvanas évek első feléből és a hetvenes évekből származnak. Az alábbiakban nézzük meg ezeket a dokumentumokat!

Egy 1963 márciusában készült felsorolásban – Tüski István mellett – Jakos Lajos nevét is olvashatjuk, mint „*hollandiai magyar lelkész*”-t, aki „*Arnhemben lakik*.”¹⁰⁷ 1964 augusztusában a „Tóth Péter” fedőnevű ügynök, szintén református lelkész, az amerikai útjáról szóló beszámolójában feltüntette, hogy többek között Jakos Lajos hollandiai lelkésszel is „*beszélgetést folytatott*.” Az ügynök 1964. május 3-ától július 20-áig tartózkodott látogató útlevelemmel az Egyesült Államokban és Kanadában.¹⁰⁸ Ebből az iratból nem derül ki, hogy Jakos Lajos is az USA-ban tartózkodott-e ekkor, vagy pedig az ügynöknek az amerikai utat megelőző, nyugat-európai körútja alkalmával jött létre a találkozás. A dossziében ugyanis egy 1964. szeptemberi keltezésű jelentést olvashatunk arról, hogy „Tóth Péter” 1964. április 10-én Hollandiában találkozott Jakos Lajossal. Az ügynök Jakost a „*magyarok gondozó*” lelkészének nevezte, és „*félénk, öregedő*” emberként írta le. Az ügynök megjegyezte, hogy itt „*Tüski István másik magyar lelkésszel is*” találkozott.¹⁰⁹

„Tóth Péter” 1965-ben is tett nyugat-európai körutat. Az 1965. január 8-ai jelentésében ismertetett útiterv szerint áprilisban kívánta meglátogatni „*dr. Jakos Lajos ref. lelkészt Arnhemben és Tüski István lelkészt Utrechtben*.” A tartótiszt ezt a jelentést értékesnek minősítette, és intézkedett az ügynök kiutaztatásáról, valamint az annak során végrehajtandó feladatok megbeszéléséről.¹¹⁰ A hálózati személy 1965. április 21-én indult el, ám a róla szóló beszámolóban nem találunk említést Hollandiáról, így az sem derül ki belőle, hogy végül találkozott-e Jakos Lajossal.¹¹¹

A „református egyházi reakció” objektum dossziéjában két jelentést találunk Jakosról. Az egyik a „Kaposi Géza” („Erdélyi”) fedőnevű ügynök, ugyancsak református lelkész¹¹² 1970. április 15-én kelt jelentése, amely – többek között – arról szól, hogy a holland gyülekezetek Trabant gépkocsival szándékoztak támogatni a magyar református gyülekezeteket. „Kaposi Géza” ennek kapcsán az állambiztonságnak azokról a „*bizonyos külföldi egyházi körök*”-ről írt, amelyek „*nem hivatalos kapcsolatot tartanak Magyarországgal*,” és „*azt nézik, hogy kinek milyen hátránya származott*

107 = = ÁBTL 3.1.2. M-23413. „Megyeri”. 62. „Megyeri” református lelkész volt, a holland vonatkozású jelentéseivel kapcsolatban lásd Köbel, 2020: 69–98.

108 = = ÁBTL 3.2.5. O-8-073/4.

109 = = Uo.

110 = = ÁBTL 3.1.2. M-25802/1.

111 = = Uo. 243–248.

112 = = ÁBTL 2.2.2. „Kaposi” („Erdélyi”). Az ügynök valódi neve Adorján József.

a szocialista átalakulásból.” Megjegyezte, hogy „különösen áll ez azokra a holland egyháztagokra, akik rendszeresen csomagokat küldenek, illetve újabban személyesen hoznak”. Az ügynöknek Juhász Sándor esperes elmondta, „hogy most nyáron ők is készülnek Hollandiába, Jakos Lajos, aki elődje volt Alsónémediben, hívta meg őket.”¹¹³

Ugyanebben az objektum dossziében olvashatjuk a „Vigh Béla” fedőnevű ügynök,¹¹⁴ református esperes 1970. augusztus 31-én kelt, részletes jelentését Jakos Lajos és családja Magyarországon tett látogatásáról, amelyre dr. Joó Sándor temetése miatt került sor. Idézzük a jelentést: *„Dr. Jakos Lajos július 15. körül érkezett Magyarországra feleségével, leányával és annak vőlegényével, a vőlegény által vezetett gépkocsin. A fiatalok azonnal elváltak a szülőtől és külön program szerint töltik idejüket Magyarországon. A szülők Budapestre a XIV., Lumumba utcába mentek dr. Kollárné (tüdőgyógyász, fogorvos neje) lakására. Általában innen járnak ismerőseik meglátogatására. Részt vettek dr. Joó Sándor pasaréti lelkész temetésén, találkoztak Baksa László, Varga Ernő nyugalmazott lelkészekkel. Július 18-án kimentek Alsónémedibe Jakos Lajos volt gyülekezetébe, 19-én prédikált a református templomban. Egy éjszakát is eltöltöttek Juhász lelkészéknél, majd visszajöttek Budapestre. Még ezen a héten ismét kimentek Alsónémedibe dr. Járányi László orvosékhöz és innen látogatták meg falubeli ismerőseiket, majd 28.-án kedden Ócsán dr. Békési Andort és Gergely Zoltánékat. 29-én Jakos Lajos elutazott Szalkszentmártonba, felesége pedig feljött Budapestre. Úgy értesültem, hogy augusztus 10-15 körül mennek vissza Hollandiába. Jakosék mint Magyarország alapos ismerői értékelik a felmérhető és látható politikai és anyagi stabilitást. A beszélgetések során általában régi ismerősöket idéznek emlékeztükbe, vagy úti élményekről számolnak be. Egyetlen politikai jellegű konkrét megnyilatkozásukról szereztem értesülést. Jakos állította, hogy Rákosi Mátyás volt állami vezetőnknek magyarországi letelepüléséről egy hollandiai lap múlt év őszén már hírt adott. Jakosék magyarországi tartózkodása ismerőseik és a volt gyülekezetük körében nem váltott ki semmiféle zavaró körülményt.”¹¹⁵*

A fenti jelentések önmagukban nem tekinthetők ugyan nagy „szenzációnak,” ám mutatják azt, hogy Jakos Lajost is, mint nyugati emigrációban élő és szolgáló lelkészt, potenciálisan a református egyházi reakció körébe tartozónak tekintették. Ennélfogva figyelemmel kísérték a kapcsolatait és utazásait mind külföldön, mind pedig Magyarországon. Jakos Lajos Hollandiában kivette a részét a magyar menekültek lelkigondozásából, erősítette a családi kötelekeket, ápolta a hazai kapcsolatokat, és messzemenően együttműködött a lelkipásztori szolgálatban több emigrációban élő református lelkészársával.

113 == ÁBTL 3.1.2. M-41805. „Kaposi Géza”. A jelentés megtalálható itt is: ÁBTL 3.1.5. O-13586/5. Református egyházi reakció területén levő ellenséges személyek elhárítása.

114 == ÁBTL 2.2.2. „Vigh Béla”. Az ügynök valódi neve Juhász Sándor.

115 == ÁBTL 3.1.5. O-13586/5. Református egyházi reakció területén levő ellenséges személyek elhárítása.

= = = Konklúzió

A tanulmány első részében láthattuk, hogy a holland–magyar református kapcsolatok második világháború utáni története még számos feltárnivalót tartogat számunkra. Megállapítottuk, hogy Kuyper halálának, valamint a gyermekvonatok indulásának századik évfordulója kiváló alkalom lehet a további kutatási irányok átgondolására. A mostani dolgozat – folytatásaként a *Betekintő* előző számában megjelent írásnak – a három lelkész, Tüski István, Végh József és Jakos Lajos emigrációban töltött szolgálatába engedett bepillantást, elsősorban az állambiztonsági szervek perspektívájából. A három lelkész élethelyzete, karaktere más és más volt, ám közös volt bennük, hogy mindhárman segítettek a magyarországi családokat, gyülekezeteket, és mindhárman a magyar állambiztonsági szervek megfigyelése alatt álltak. Külön utak, közös szolgálat – röviden így összegezhethetjük a három református lelkész emigrációban töltött munkásságát. Ami egyértelműen összekötötte a három lelkészt, az a magyar menekültek között Hollandiában végzett lelképásztori szolgálat volt.

= = = Levéltári források = = =

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

2.2.2. Hálózati nyilvántartások

„Földesi”
„Kaposi”, „Erdélyi”
„Megyeri”
„Zempléni” „Pista”
„Tolnai Lajos”, „Aldebrői”
„Vigh Béla”

3.1.2. Munka dossziék

M-42095. „Bereznai”
M-36053. „Földesi”
M-41805. „Kaposi Géza”
M-39520/2. „Keresztes Péter”
M-39520/3. „Keresztes Péter”
M-23413. „Megyeri”
M-29600. „Tolnai”
M-29600/5. „Tolnai Lajos”
M-25802/1. „Tóth Péter”
M-40917/1. „Zempléni” („Pista”)
M-40917/2. „Zempléni” („Pista”)
M-40917/3. „Zempléni” („Pista”)

3.1.5. Operatív dossziék

O-13586/3. Református egyházi reakció területén levő ellenséges személyek elhárítása

O-13586/5. Református egyházi reakció területén levő ellenséges személyek elhárítása

O-13586/7. Református egyházi reakció területén levő ellenséges személyek elhárítása

O-13603 Külföldi protestáns szervezetek leplezésével hazánk ellen folytatott ellenséges tevékenység felderítése

3.1.9. Vizsgálati dosszié

V-155460. Batíz Dénes és társai

3.2.4. Kutató dosszié

K-1902. „Orsini”

3.2.5. Objektum dosszié

O-8-073/4. „Amerikai Magyar Emigráció”

Ráday Levéltár (RL)

A/1cc Elnöki iratok betűrendes tárgymutatója 1926–1927, A–Z, 2. kötet

=== Hivatkozott irodalom ===

Balázs – Borbély – Kiss (szerk.), 2006

1956 Pest megyében 1. Szerkesztette: Balázs Gábor – Borbély Rita Katalin – Kiss Anita. Alsónémedi–Budapest, Pest Megyei Levéltár.

Hermán, 2017

Hermán M. János: Kuyper Ábrahám egykori látogatása Bukarestben, Budapesten és magyarra fordított műveinek 1962-es elégetése Kolozsváron. *Református Szemle*, 4. sz. 379–438.

Hermán, 2018

Hermán M. János: A Kampeni Teológiai Főiskola magyar diákjainak a névsora: 1923–1994. *Teológiai Fórum*, 1. sz. 58.

Jakos, 1933

Jakos Lajosné: Orániai Vilmos, a holland nép szabadsághőse (1533—1933).

Pesti Hírlap Vasárnapja, 17. sz. 18–19.

Jakos, 1942

Jakos Lajos: *A holland szigorú református egyház gyülekezeti élete és missziói munkája*. Budapest.

Köbel, 2020

Köbel Szilvia: „A múltban ezer év alatt nem hazudtak annyit, mint most 5 perc alatt”.

Magyar református lelkészek hollandiai emigrációban az államszocializmus évtizedeiben, 1. rész. *Betekintő*, 4. sz. 69–98.

Ladányi, 1989

Ladányi Sándor: In memoriam Jakos Lajos. *Reformátusok Lapja*, 44. sz.

Ladányi, 1997

Ladányi Sándor: *A hollandiai neo-kálvinizmus („Kuyperianizmus”) hatása a Magyarországi Református Egyházban. Magyar diákok az Amsterdami Szabad Egyetemen*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Idegennyelvi Lektorátusa.

Pap, 1943

Pap Ferenc recenziója Jakos Lajos könyvéről. *Protestáns Szemle*, 2. sz. 51–52.

Petőfi-kultusz, 1937

Petőfi-kultusz. *Koszorú*, 4. sz. 249.

Péchy-Horváth, 1933

Péchy-Horváth Rezső: „Van een die tweemaal stierf”. *Magyar Jövő*, 286. sz. 9.

van Sprang, 1955

Alfred van Sprang: Een bloeiende kerkgemeente in Hongarije.

De Spiegel, december 17. 1–5.

Új theológiai doktorok, 1942

Új theológiai doktorok. *Theológiai Szemle*, 2. sz. 128.

Tóth–Czigány (szerk.), 1984

Önarcképünk sorsunk tükrében 1945–1949 – Saját képpel. Szerkesztette: Tóth Miklós – Czigány Lóránt. Amszterdam, Hollandiai Mikes Kelemen Kör.

Tóth, 2010

Tóth Miklós: Tüski Istvánra emlékezünk. *Mikes International*, 4. sz. 16–18.

Végh, 1996

Végh, József: Two Worlds: Eastern and Western Christianity. *Westminster Theological Journal*, 1. sz. 11–27.

=== Sajtó ===

Alsónémedi Hírmondó

Felvidéki Magyar Hírlap

=== Internetes hivatkozások ===

Dobó, 2013

Dobó Márta: Küldetés egy életre. Beszélgetés özv. Tüski Istvánnal. *Parokia.hu*, március 20. <https://www.parokia.hu/v/kuldetes-egy-eltre/> (utolsó letöltés: 2020. július 18.).

Maarten J. Aalders honlapja: <http://www.mjaalders.nl/> (utolsó letöltés: 2020. július 26.).

Albert van den Heuvel honlapja: <http://www.albertvandenheuvel.nl/> (utolsó letöltés: 2020. augusztus 10.).

Jakos Lajos életrajzi adatai. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/j-75FD4/jakos-lajos-75FF9/> (utolsó letöltés: 2021. február 23.).

Jöjjetek! című lap impresszuma, 1957. május. <https://epa.oszk.hu/00900/00935/impresszum.html> (utolsó letöltés: 2020. július 29.).

Johan Alexander Nederbragt 1948–1949-ben Izraelben holland konzul volt. <https://www.alamy.com/israel-1948-1949-jerusalem-dr-ja-nederbragt-the-dutch-consul-general-in-israel-together-with-presumably-his-wife-aja-the-wild-date-1948-location-israel-jerusalem-keywords-doors-diplomats-men-women-personal-name-nederbragt-johan-alexander-wilde-anna-jacoba-aline-de-image341040058.html> (utolsó letöltés: 2020. július 26.).

Alfred van Sprang holland újságíró (1917–1960). <http://www.jodeninnederland.nl/id/P-7880> (utolsó letöltés: 2021. március 1.).

Szabó, 2011

Szabó Dániel: Tüski István hollandiai magyar református lelkipásztor emlékezete. *Parokia.hu* 2011. április 11. <https://www.parokia.hu/v/tuski-istvan-hollandiai-magyar-reformatus-lelkipasztor-emlekezete/> (utolsó letöltés: 2019. november 18.).

Tudósítás Tüski István haláláról. *Parokia.hu*. <https://www.parokia.hu/v/elhunyt-tuski-istvan/> (utolsó letöltés: 2021. március 11.).

Tüski István emlékére, 2010

Tüski István emlékére. A kolduló barát. *Reformatus.hu*, augusztus 16. <https://www.reformatus.hu/mutat/tueski-istvan-emlekere/> (utolsó letöltés: 2019. nov. 18.).

Hans Végh: In Memoriam: József Végh. <https://zwolleireformatus.nl/2020/07/22/in-memoriam-jozsef-vegh/> (utolsó letöltés: 2021. március 12.).

Hans Végh: Tussen vrees en hoop. De Hongaarse Gereformeerde Kerk van 1880 tot 1970. (A Magyar Református Egyház 1880 és 1970 közötti története.) <https://www.freewebs.com/vegh/english.htm> (utolsó letöltés: 2020. július 26.).

Willem Adolph Visser 't Hooft életrajzi adatai. <https://www.britannica.com/biography/Willem-Adolph-Visser-t-Hooft> (utolsó letöltés: 2021. március 1.).

== == Hans Végh családi archívum == ==

476/1944. számú Egyházfőhatósági Bizonyítvány

7952/1947. számú Egyházfőhatósági Bizonyítvány

A kecskeméti Református Lelkeszi Hivatal 1952. február 1-jén kelt 62/1952. számú, holland nyelvű irata

Jakos Lajos és Jakos Lajosné levelei Hollandiába

Végh József diákigazolványa az Amszterdami Szabadegyetemre

Végh József Julianna királynő jóváhagyásával a szigorú holland református egyház lelkésze lett 1952-ben

Kulcsszavak

== == == == ==

emigráció, református egyház, társadalomtörténet